

Kuhačeva etnomuzikološka zadužbina

Grozdana Marošević

Zavod za istraživanje folklor, Zagreb

U radu se kritički revalorizira zbirka Franje Ksavera Kuhača *Južno-slovenske narodne popievke* (1878-1881, 1941. i rukopis iz 1976.) i ukazuje na dosad neuočene značajke Kuhačeva istraživačkog rada. Narodnu je glazbu proučavao u širem društvenom i kulturnom kontekstu; na terenu je zabilježio, a u *Zbirci* dijelom objavio, raznoliku etnografsku, antropološku i usmenoknjiževnu građu. Nakon prikaza Kuhačeve klasifikacije građe autorica se posebno bavi njegovim načinom melografitiranja. Vrijednost, nedostatke pa i pogreške objašnjava u kontekstu Kuhačeva cjelokupnog djela.

"Nije mala zadaća svladati i izraditi toliko gradivo, variante poredati, popievke u razrede podieliti, tisak i izpravak i razpačavanje voditi, pa mi je s toga naše čestito občinstvo zamoliti, da mi u koje čemu blago sudi."

Franjo Ksaver Kuhač, 1878.

Svakom etnomuzikologu koji je apsolvirao međukoričje Kuhačeve velebne i epochalne zbirke *Južno-slovenske narodne popievke* (1878-1881, 1941, 1976) lako je izaći ususret citiranoj autorovoj zamolbi koju izražava u predgovoru *Zbirci*. Tim više što je i sâm postao svjestan koliko vremena i truda valja uložiti samo za upoznavanje onoga što je Kuhač sakupio, sredio i u *Zbirci* objelodanio. O cjelokupnom Kuhačevu opusu da se i ne govori, jer se takvog učinka u jednakom vremenskom razdoblju, a uza sve tehničko-tehnološke prednosti, ne bi postidjele ni mnoge današnje istraživačke institucije.

Kuhač i njegov opus istodobno su i nezaobilazni temeljac i neiscrpan izvor naše etnomuzikologije koji se provjerava novim nalazima, ali i kojim se, uvijek iznova, provjeravaju postignuća nastavljača.

Ovaj rad smjera na kritičko revaloriziranje zbirke *Južno-slovenske narodne popievke* i njezinu provjeru na području Karlovačkog Pokuplja, koje sam i sama istraživala.

Zbirka zauzima istaknuto i posebno mjesto u opusu Franje Ksavera Kuhača, jer je temelj njegova široko postavljenog muzikološkog projekta, upravljenog na utvrđivanje nacionalnih karakteristika u glazbi, a na temelju kojih bi se preobrazila i dalje razvijala nacionalna umjetnička glazba. Svojim opsegom i značenjem *Zbirka* se uzdiže iznad ostalih Kuhačevih radova i bitna je za određivanje magistralnih pravaca Kuhačeva znanstvenog rada koji ga u prvom redu kvalificiraju kao neumornog

sakupljača i istraživača folklorne glazbe, te utemeljitelja etnomuzikoloških i folklorističkih istraživanja u Hrvatskoj. *Zbirka* je Kuhačevo životno djelo. Njome se proslavio, ali od nje je i stradao - dokraja osiromašujući.

Zbirka Južno-slovenske narodne popievke polazište je u istraživanju folklorne glazbe bilo kojeg područja, u istraživanju bilo kojeg glazbenog oblika ili etnomuzikološkog problema. Stoga joj se etnomuzikolozi u svom poslu uvijek ponovo vraćaju i svaki put otkrivaju u njoj nove probleme, zanimljivu i za znanstvena proučavanja relevantnu građu.

Nakon mog prvog "čitanja" *Zbirke* i pripreme priloga za znanstveni skup u povodu 150. obljetnice rođenja F. Ks. Kuhača, kada sam je "u grubo" prikazala (Marošević, 1984), višekratno sam joj se ponovno vraćala. Istražujući folklornu glazbu u Karlovačkom Pokuplju, u etnomuzikološki slabo obrađenom području, za koje su i izvori veoma oskudni, pa su zapisi iz tog kraja u Kuhačevoj *Zbirci* i do danas najveći objavljeni izvor, obratila sam osobitu pozornost Kuhačevim zapisima, otkrila u njima nove probleme, razjasnila neke Kuhačeve postupke - bolje upoznala Kuhača. Taj moj interes povezan je i s postojećim planskim zadatkom Zavoda za istraživanje folkloru da pripremi i objavi kritičko izdanje šeste knjige Kuhačeve *Zbirke*.

Južno-slovenske narodne popievke

u kontekstu Kuhačeva znanstvenog sustava

Kakvo je značenje *Zbirka* imala za samog Kuhača, unutar cjelokupnog njegovog opusa, najizravnije govori sâm autor:

"Upoznavši vrijednost pučke naše glazbe još u muževnoj mladosti, odlučio sam posvetiti joj glazbi sve svoje sile, ne bih li i ja mogao nešto doprinjeti, da na osnovu pučke naše stvorimo hrvatsku umjetničku glazbu. (...) Pitao sam: imademo li sabranih pučkih popievaka i plesova, da ih uzmognemo analizovati, a tada konstatovati, u čem se sastoji glazbeni hrvatsko-narodni elemenat? Odgovor je glasio, da nemamo. - E tada nema druge, nego idi u puk, pa saberi sam takav materijal! - To sam - kako je poznato - i učinio, pa sam se ujedno dao i na analizu, sravnjujući pučke melodije, i izvodeći iz njih tradicionalna pravila za našu umjetničku glazbu. Ovaj studij: *muzikologija* glavni je moj predmet bio i ostaje." (1892a, 283).

Tijekom pedeset godina Kuhač je, prema vlastitim riječima, analizirao "trideset hiljada melodija raznih naroda", ne bi li saznao "što je njihovo i što naše". "Analizirao sam grčke, arapske i crkvene liturgijske melodije rimokatolika, pravoslavnih, luterana, kalvina, muhamedanaca i židova. Od pučkih melodija analizirao sam one germanskih naroda (Njemaca, Engleza, Holandeza), romanskih naroda (Taljana, Franceza, Španjolaca, Rumunja), melodije Magjara i pučke melodije svih slavenskih naroda te si načinio hiljade i hiljade bilježaka. - *Napokon sam morao uvidjeti, da život jednog čovjeka ne dostaje, ogromne te bilješke svesti u neki sistem*. S toga sam se kasnije ograničio samo na četiri, dotično na pet naroda, uzevši hrvatski (srpski, slovenski, bugarski) narod za centrum, a ostale narode za nuznarode, koji su uticali na hrvatsku glazbu ili hrvatska glazba na njih, dakle: Hrvati, Taljani, Njemci, Magjari (i Turci)." - (Kuhač, 1904, 7).

Terensko istraživanje i zapisivanje folklorne glazbene građe bili su za Kuhača samo prva faza rada, neophodna za postizanje njegova entuzijastičkog cilja - preko znanstvenog proučavanja glazbe otkriti i utvrditi nacionalne karakteristike u južnoslavenskoj glazbi. Svrha, pak, tako sveobuhvatno postavljenog zadatka bila je još uzvišenija: rezultati njegova rada - znanstvenom analizom utvrđene osobine

folklorne glazbe - poslužiti će da se utemelji (i dalje razvija) nacionalna umjetnička glazba, odnosno "narodna" glazba kako je Kuhač češće naziva u svojim radovima.

U težnji da stvori pretpostavke nacionalnog glazbenog izraza Kuhač je bio nadahnut idejom o kulturnom jedinstvu svih Južnih Slavena. "Mi treba da imamo pravu narodnu glazbu, glazbu takovu, koja iz ukupnosti jugoslavenskih napjeva proizlazi i koja se odgojila u svojoj domovini, a ne smije da bude pokrajinska glazba ili izvarak obće glasbe." Jer, premda se "pjesme Srba, Hrvata, Dalmatinaca, Slavonaca, Bugara itd. (...) u koječem razlikuju, (...) sve one zajedno jedno su srce i jedna duša. (...) Marljivim sabiranjem i živahnim izmjenjivanjem pučkih napjeva stopiti će se sve pokrajinske osobitosti, što ih ima glazba kojega plemena jugoslavenskoga, u jednu jedinstvenu cjelinu. Pa ako se kod takova postupka i to dogodi, da n.p. koje skladano (izvorno) kolo ne bude glásilo posve onako, kako si ga misli Dalmatinac, Hrvat ili Srbin, to će ipak svatko u njem naći odjeka iz svoje domovine..." (Kuhač, 1869, 524).

S takvom ideologijom polazi Kuhač na teren, zapisuje *narodne popievke* u svim *južno-slovenskim* prostorima, nastojeći zahvatiti cjelinu i ustanoviti *poglavito zajedničke, a ne toliko specifične osobitosti glazbe iz pojedinih područja*. Na terenu uočava da u nas "živi dvojaka pučka glazba, stara i nova" (1869, 462). Stara glazba je za Kuhača "sveto pismo, u kom možemo često savjeta tražiti (...); al ona ne smije biti kalup, na koj bi imali udariti svoju noviju glasbenu odoru" (Isto, 523). Time "nebismo stvorili narodne glasbe za današnji naraštaj (...), već nekakvu glazbu za davno već prešla napolak zaboravljena koljena, glazbu prošlosti". Stoga "starovita glazba neka ostane ono što jest: starovita" (Isto). Dužnost nam je čuvati je, zapisivati je i ispitivati, a "narodnu glazbu" treba razviti ipak "na osnovu živuće pučke glasbe" (Isto, 524).

Odatle, posve logično, Kuhač se ne zaustavlja samo na "pučkoj" (seoskoj) glazbi kao izvoristu s kojeg bi se napajala "narodna" (nacionalna) glazba. Po njemu, "narodna" glazba bit će još raznolikija i bogatija ako će se oslanjati na sve elemente koji joj otvaraju mogućnosti samosvojnog umjetničkog razvoja. A te elemente ne sadrže samo "pučke", nego i "varoške" pjesme, koje su "nastale najviše u ilirsko doba a to od ljudi, koji se glasbenom obukom ne mogahu hvaliti, već su bili samo prijatelji glasbi (...), pa ako i bijahu od njih mnogi građani i inače obrazovani, to su ipak u glasbi prikazivali samo narod; oni izumljahu svoje napjeve na temelju narodne makar i nešto gladje glasbe, te bez dojma tuđe umjetnosti. (...) U ostalom neće ni najučelniji poznavalac u mnogih popievkah znati točno kazati, da li su u gradu ili pako na selu nastale" (Kuhač, 1878-1881, I, str. IV).

Postavke tako zamišljenog etnomuzikološkog projekta, prožetog ideologijom već minulog ilirizma, odrazile su se i u *Zbirci*. Ideja o nacionalnom i kulturnom jedinstvu Južnih Slavena istaknuta je i njezinim naslovom, te u rasporedu građe, prema kojem su u *Zbirci* izmiješani napjevi iz najrazličitijih područja. Krajnji cilj Kuhačevog projekta jest da folklorna glazba postane ishodištem i temeljem nacionalnog pravca u umjetničkoj glazbi, a zasnovana je na prosudbi da najpogodniju građu za to pružaju novije "pučke" i "varoške popievke". To je dovelo i do toga da one pretežu u *Zbirci*. I prezentacija, odnosno oprema zapisa narodnih napjeva u *Zbirci* služila je istoj ideji. U želji da "svietu pokaže svoj vlastiti narod u što boljem svjetlu", Kuhač je napjevima - "proizvodima prirode", dodao klavirsku pratnju - "proizvod umijeća" (Kuhač, 1892, 123). Jer, "razvoj tradicionalnih oblika ne isključuje pravo da umjetnik ne bi smio tehniku tih oblika dotjerati i usavršiti, jer to spada na napredak" (1898, 6). U takvom ruhu narodni napjevi su bili pogodni za popularizaciju, izvođenjem u građanskim domovima ili na koncertima, publika ih je mogla čuti i upoznati se s osobitostima narodnoga pjevanja, prihvaćati ih, a skladatelji se uputiti kako da harmoniziraju "narodne popievke".

Primjerke novije seoske i gradske folklorne glazbe iz Hrvatske Kuhač je također odabrao i za građu na osnovi koje je komparativnom analizom sa sličnim glazbenim materijalom drugih naroda utvrdio "tradicionalna pravila" oblikovanja hrvatskog "narodnog" glazbenog izraza. Rezultati, izloženi u radu "Osobine narodne glazbe naročito hrvatske" (1909), ograničeni su, naravno, samom građom iz koje su izvedeni. Otuda proishode i Kuhačeva kolebanja i tek djelomičan uspjeh u diferenciranju tipičnih slavenskih (hrvatskih) glazbenih značajki od onih u njemačkoj glazbi. Jer, velik dio građe, koju je uzeo u obzir za utvrđivanje osobina hrvatske glazbe, već ranije je bio oblikovan pod zapadnoevropskim, osobito njemačkim utjecajima.

Kuhačeva sklonost i upravljenošću novijoj ("razvijenijoj") folklornoj glazbi bila je dakle u funkciji njegove zamisli o stvaranju "narodne", odnosno nacionalne umjetničke glazbe. Ta sklonost također je proizlazila i iz njegovog glazbenog odgoja i obrazovanja, izgrađenog na tradicijama bečkog klasicizma, tradicijama koje su i onako prožimale glavninu glazbenog života u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Razumljivo je da su u tako formiranom glazbenom svijetu i Kuhaču bile bliskije novije folklorne glazbene pojave, sazdate na dijatoni, te na lako mjerljivim ("pravilnijim") metroritamskim obrascima, negoli kromatski napjevi u tijesnim intervalima, ili pak oni u sasvim slobodnom ritmu. Međutim, treba napomenuti da Kuhač nije bio neosjetljiv na glazbene pojave koje su odskakale od metroritamski preglednog, temperiranog dijatonskog sustava. On ih je ne samo zamijetio, već se njima i pozabavio, te uložio priličan napor da ih objasni.

Zapisujući izravno na terenu, Kuhač je opazio i osobitosti metrike i glazbenog sustava starijih "pučkih" napjeva. Već je 1869, primjerice, upozorio da se u baladama "većina njihovih napjeva tako malo sudara s pravilnim tokom takta", te da i u mnogim drugim pjesmama "ima po tri razne vrste takta, ili, što će skoro isto reći, mnoge su pjesme skroz recitativne" (1869, 446-447). Zamijetio je također da u "pučkim" napjevima često "dolaze četvrtinići glasovi, kojih možeš uhom jasno razabrati". Oni "nisu samovoljni ni slučajni, jer ih pjevač, ponavljajući pjesmu, izvodi uvijek na isti način" (Isto).

Zapažanja o specifičnoj netemperiranoj ugodbi seoskih napjeva Kuhač je iznio i u drugim radovima (npr. 1878-1881, III, 55-56; 1885, str. XIV; 1892, 2-3; 1906, 378, 380). U *Zbirci* tako opisuje različitosti između "stare slovjenske" i "temperirane ugodbe": "Slovenska je terca nešto krupnija (tiefer), kvinta je za prilično mnogo sitnija (höher), a septima je prilično krupnija, nego što su isti razmaci po temperiranoj ugodbi". Zbog toga se "starije naše (...) melodije upravo protiv (...) moderne harmoniji"; "zbilja vrieda uho našega narodnoga pjevača, kada se koji sazvučak neumjestno tj. proti našoj glasbeno-akustičkoj tradiciji upotriebi" (1878-1881, III, 55-56).

Kuhačeva znanstvena radoznalost nije se zadovoljila samo zapažanjima tih glazbenih pojava, već ga je navela da se ozbiljno pozabavi i sustavno prouči glazbeno-akustičku problematiku. Temeljito je prostudirao razvoj "akustičke misli od Pitagore i Aristoksena, preko Guida d'Arezza, Zarlina, Tartinija, Praetoriusa, Calvisiusa, Kepplera i dr., do Helmholtza - koji mu je suvremenik" (Katalinić-Wagner, 1985, 22). Svoja iskustva u proučavanju te problematike izmjenjivao je preko pisama s profesorom matematike i fizike Ivanom B. Zochom, koji se također bavio proučavanjem "naravne glasbene temperature" (Isto, 15). Napisao je i raspravu *Zur Temperatur* (rukopis u Arhivu Hrvatske), te pokušao izvesti pravila harmoniziranja napjeva u "staroj slovjenskoj ugodbi".

Svijest o posebnostima prirodne-netemperirane ugodbe, ispravna zapažanja o odstupanjima pojedinih intervala od temperiranog glazbenog sustava, te sustavno proučavanje starih "pučkih" napjeva u svjetlu problematike akustike, ipak nisu doveli Kuhača do zadovoljavajućih rješenja za njihovo zapisivanje i harmoniziranje.

Sâm nenaviknut na prirodnu ugodbu, Kuhač naprosto nije mogao (premda je nastojao) izaći iz okvira vlastitog glazbenog odgoja i vladajuće glazbene prakse njegova vremena. Velika je i značajna stvar što je uopće zamijetio specifičnosti netemperiranog glazbenog sustava, shvatio da te pojave nisu slučajne ni "pogrešne", te što je upozorio na njih, kako uz zapise napjeva u *Zbirci*, tako i u svojim teorijskim radovima.

Kuhačevo istraživanje folklorne glazbe nikad se nije svodilo samo na zapisivanje i analizu glazbenog materijala. Za njega je glazba univerzalni jezik samo po tome što je svatko osjeća i čuje, a to još ne znači da je i "čuti" i "pojmi", odnosno razumije. Kuhač je svjestan da je ljudima razumljiva "samo ona glasba, kojoj su se baš učili..." (1869, 445). Kako bi sâm bolje shvatio "pučku" glazbu, koja nije bila temelj njegova glazbenog odgoja, Kuhač je u proučavanju obratio veliku pažnju na "temperament, ukus i moralna načela pojedinih naroda i na njihovu opću povjest" (1904, 8). Stoga je uz napjeve na terenu sabrao vrlo raznoliku etnografsku, antropološku i usmenoknjiževnu građu. Dio tog materijala, posebno opise plesova i običaja te bogatu usmenoknjiževnu građu, objavio je u *Zbirci*, no velik dio ostao je nesređen u rukopisu. Kuhač ga je nazvao *Folkloristika* i namjeravao ga je izdati kao posljednju, osmu knjigu *Zbirke*. Rukopisna građa *Folkloristike*, uz poslovice i pjesme, te opise prigoda u kojima se pjeva, sadrži mnoštvo podataka o stanovanju i prehrani, o odgoju seljačke mladeži, o tjelesnoj građi Hrvata, njihovim kretnjama, govoru, gestama i temperamentu, o društvenom položaju žena, itd. (usp. Kuhač, 1892a, 298; 1904, 39-40; Žganec, 1950, 137-138).

Bio bi to u glavnim naznakama okvir Kuhačevog znanstvenog sustava unutar kojeg se nalazi i *Zbirka*, pa ga je potrebno uvijek imati u vidu kada se čita, proučava i tumači građu *Zbirke* i problemi koje ona otkriva.

Prikupljanje građe

*"Kupipjesma pjesme sluša,
Flajbasom ih brzo piše;
Fali svirca i pjevača,
Plati holbu i još više."*

Ovu poskočicu spjevali su Kuhaču igrači kola u Somboru kad je tamo zapisivao narodne popievke (Kuhač, 1878-1881, III, 273). Da se nisu zagubili njegovi dnevnicu s putovanja, vjerujem da bismo danas raspolagali s povećom zbirkom anegdota o Kuhačevim terenskim doživljajima i iskustvima, te da podaci o njegovom dugogodišnjem sabiranju građe ne bi bili tako šturi i uopćeni kao što su u dosadašnjoj literaturi. Stoga bi trebalo konzultirati i Kuhačevu korespondenciju, koja je sačuvana od 1860. godine nadalje, te dopuniti, a možda i ispraviti navode o Kuhačevim terenskim istraživanjima. Niže navedeni podaci sastavljeni su prema dosad objavljenim izvorima, a oni se uglavnom oslanjaju na podatke koje je objavila Antonija Kassowitz-Cvijić (1924).

Prve poticaje za zapisivanje folklornih napjeva dobio je Kuhač još u mladenačkoj dobi u Osijeku, u kojem su društveni i kulturni život četrdesetih godina prožimale ideje iliraca o nacionalnom i političkom jedinstvu i preobražaju. Tada još nesolidnog glazbenog obrazovanja i s nedovoljno svladanom vještinom melografitiranja Kuhač započinje zapisivati "domoljubne popievke" koje su se rado pjevale u Osijeku i okolici. Prema vlastitim riječima, do kraja 1849. godine sabrao je već malu zbirku od pedesetak slavonskih "pučkih" i "varoških popievaka" (1878-

1881, I, 6; 1904, 4). U razdoblju svog glazbenog školovanja, od 1852. do 1858 (Pešta, Leipzig), nastavio je skupljanje kada bi se u vrijeme praznika vratio u Osijek ili se našao u blizini hrvatskih sela u Ugarskoj. Kuhačev interes u tom razdoblju još uvijek je bio upravljen samo folklornoj glazbi njegovog rodnog kraja - Slavonije.

Za vrijeme školovanja pobudio se u Kuhača afinitet za znanstveno, u prvom redu komparativno proučavanje folklorne glazbe. Njegov interes se proširio na sve zemlje u kojima obitavaju Južni Slaveni, te je u razdoblju od 1858. do 1869. propu-
tovao južnoslavenskim prostorima sabirajući i zapisujući folklorne napjeve.

Od 1858. do 1861. godine Kuhač je skupljao folklornu građu u Srijemu, Bačkoj i Banatu, 1862. proširio je svoja istraživanja na Ugarsku (Gradišće), Štajersku, Kranjsku i Korušku, a 1863. obišao je sjevernu Hrvatsku, Međimurje, Austriju, Istru i Hrvatsko primorje. Tragajući za slavenskom folklornom tradicijom zaputio se 1864. godine u hrvatska sela u Austriji, dok je iduće godine (1865.) dopunio svoju zbirku zapisima folklorne glazbe iz zabitijih krajeva Slavonije, te nastavio istraživati na području tadašnje kneževine Srbije. Godine 1867. zapisivao je folklornu glazbu u Bosni i Hercegovini, a 1868. u Bugarskoj i Makedoniji. Kako za daljnja putovanja više nije imao dovoljno vlastitih sredstava, istraživanja u Dalmaciji, Boki kotorskoj i južnoj Hercegovini 1869. godine financijski je potpomogla Jugoslavenska akademija i Zemaljska vlada (usp. Novak, 1935, 293). Iste godine zapisivao je Kuhač i folklorne napjeve u Podravini (usp. Kuhač, 1893, 202).

U to vrijeme Kuhačev rad je već poznat i priznat u kulturnoj javnosti Hrvatske. Na Dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj izložbi u Zagrebu 1864. godine izložio je 400 "izrađenih" (harmoniziranih) zapisa "narodnih popievaka", za koje mu je dodijeljena srebrna kolajna za rad.

Posljednjim od navedenih putovanja u 1869. godini završila se faza Kuhačeva intenzivnog sabiranja građe. Idućih godina posvetio se pripremanju *Zbirke*, koju je dovršio do 1871, te izdao u razmaku od 1878. do 1881. pod naslovom *Južno-slo-
vjenske narodne popievke*. U tom razdoblju preselio se u Zagreb (1871).

U literaturi o Kuhaču uglavnom nema podataka o njegovoj melografskoj aktivnosti nakon 1870. godine. Tek se u nekim radovima spominju još dva putovanja, i to u Ugarsku 1871. (Škunca, 1969, 291; Papandopulo, 1935, 51), i ponovo u Gradišće 1877. godine (Kuhač, 1878; Širola, 1935, 15).

Od osamdesetih godina 19. stoljeća težište Kuhačeva rada nalazilo se u pisanju teorijskih, metodoloških i historiografskih studija. Na temelju svojih bogatih terenskih iskustava, 1892. godine je napisao vrlo značajnu studiju "Zadaća melografa". U njoj postavlja temeljna načela metodologije terenskog rada, od kojih većina udovoljava zahtjevima suvremenih istraživačkih normi. Rukopisni dio *Zbirke* Kuhač je i nadalje dopunjavao zapisima koje su mu slali brojni zapisivači, koje je angažirao i aktivirao u melografskom radu.

Izdavačka avantura

Nakon pada režima Bachova apsolutizma, razdoblje šezdesetih i početaka sedamdesetih godina 19. stoljeća u Hrvatskoj obilježava ponovno jače buđenje i afirmacija nacionalne svijesti. U takvoj duhovnoj klimi, u kojoj su sklonosti za idejnim prihvaćanjem svih onih aktivnosti koje pridonose afirmaciji hrvatskog nacionalnog identiteta bile naglašene, i Kuhačev rad nije ostao nezapažen. Još prije no što je *Zbirka* objavljena, Kuhač je za rad na prikupljanju i obrađivanju folklornih napjeva dobio višekratna priznanja. Primjerice, godine 1864. dodijeljena mu je nagrada na već spomenutoj izložbi u Zagrebu, 1871. godine uz Kuhačeva četiri zapisa folklorne glazbe objavljena u glazbenom prilogu *Vienca* (br. 34) u komentaru se preporučuje

cjelokupno gradivo *Zbirke*, kako čitaocima tako i vladi koja bi trebala potpomoći njeno izdavanje. Javno priznanje slijedi i nakon zapaženog Kuhačevog uspjeha na izložbi u Beču (1873. godine) kada su u *Vienču* (br. 25) Kuhačevi eksponati ocijenjeni kao "silno i dragocijeno blago".

Ipak, prvotno podupiranje Kuhačeva rada kod njegova dolaska u Zagreb (1871), nije se dalje razvilo u trajnu i snažniju podršku, niti je rezultiralo odgovarajućom i dovoljnom materijalnom pomoći koju je Kuhač očekivao dobiti za izdavanje *Zbirke*. Razlozi za to su višestruki. Složenost društveno-političke situacije u Hrvatskoj, koja je osobito sredinom sedamdesetih godina ponovno zaoštrena pritiscima ugarske vlade kao i unutrašnjim stranačkim previranjem, rezultirala je i određenom pasivnošću u javnom i kulturnom životu. Osim toga, razlozi koji su pobudili zanimanje i isticanje vrijednosti Kuhačeva rada i *Zbirke* bili su u prvom redu političke prirode. Značenje objavljivanja *Zbirke* uglavnom se razumijevalo iz potreba potvrde nacionalnog identiteta i probuđenog rodoljublja, a nije vodilo računa o znanstvenim meritumima. Općenito, odnos prema folklornoj glazbi u Hrvatskoj u 19. stoljeću nije bio podudaran s Kuhačevom sviješću o njezinoj vrijednosti i dubljem značenju za narodni kulturni život i napredak. Čak i Kuhačevi dalekovidni poticaji nacionalnog određenja glazbe, koje je proklamirao u svojim radovima, realizirali su se samo u manjoj mjeri u 19. stoljeću, i to tek u devedesetim godinama kada je nastao veći broj skladbi na osnovama folklorne glazbe, kao i razne obrade folklornih napjeva Ivana Zajca. Tada su, pod utjecajem gostovanja poznatog ruskog zbora D. A. Slavjanskog, u Zagrebu priređeni i vokalni koncerti (1890. g.), s repertoarom obrada hrvatskih i srpskih napjeva iz Kuhačeve *Zbirke*.

Kako, dakle, u sedamdesetim godinama 19. stoljeća, u vrijeme priprema i samog izdavanja *Zbirke*, nije bilo zadovoljavajućeg zanimanja za glazbeno-folklornu problematiku, tako se Kuhač uglavnom morao sâm boriti za objelodanjivanje i afirmaciju svoga djela. U tom smislu valja promatrati i Kuhačevo aktivno propagiranje vlastitog rada kao i njegovo uporno inzistiranje i oštro kritiziranje kulturno-glazbenih pojava isključivo s pozicija idejnih smjernica nacionalnog određenja glazbe, koje ga je nakraju dovelo i do izravnog sukoba sa zagrebačkom glazbenom sredinom. Ona je tradicionalno još čvrsto bila povezana i oslonjena na strane, uglavnom austrijske kulturne utjecaje. Ako spomenuti sukob i nije izravno utjecao na izostajanje odgovarajuće materijalne pomoći na početku izdavanja Kuhačeve *Zbirke*, on svakako nije bio ni produktivan ni koristan za Kuhača i njegove molbe za novčanom pomoći, te je znatno ugrozio i Kuhačevu materijalnu egzistenciju. Prouzrokovao je, naime, njegovo samovoljno napuštanje zaposlenja u Narodnom zemaljskom glazbenom zavodu (1876), nakon čega je doživotno ostao bez stalnih prihoda.

Po bezuspješnom traganju za izdavačem svog životnog djela, Kuhač je odlučio izdati *Južno-slovenske narodne pocijevke* u vlastitoj nakladi, putem pretplate. U razdoblju od 1878. do 1881. godine objavio je četiri knjige *Zbirke*, dok su pripremljeni rukopis za petu knjigu, te nesrećena građa za šestu ostali za njegova života neobjavljeni.

Koliko je hrabra i smiona bila Kuhačeva odluka da tiska *Zbirku* o vlastitom trošku, i koliko je ta izdavačka i životna avantura u koju se upustio bila opasna i neizvjesna, promotrimo na primjeru prve knjige. Kako bi *Zbirku* učinio dostupnom što širem krugu publike, Kuhač je ponudio dva izdanja prve knjige - latiničko i ćirilicko. Pažljivijim pregledom različitih primjeraka prve knjige otkrivaju se, međutim, i dva latinička izdanja. U naoko istovjetnim primjercima pojavljuju se razlike u paginaciji stranica, u ponekim tekstovima pjesama, pa čak i u notnim zapisima. Primjerice, napjev br. 144 u jednom je primjerku otisnut na str. 113 s nepotpunim tekstom i Kuhačevom opaskom: "Nastavka tekstu ne imam", dok se u drugom primjerku iste knjige taj napjev nalazi na str. 115 s potpunim tekstom i naz-

nakom "Iz moje sбирke tekstova". Više zapisa u tom primjerku knjige dopunjeno je i novim tekstovima - inačicama, preuzetima iz drugih zbirki (npr. br. 122, 125, 127, 171 itd.), a katkad i zapisima novih napjeva (npr. br. 146). Konačno, tu su i sitne razlike u notnim znakovima, koje odaju novo, čak ispočetka slagano (!), a ne samo s umetnutim dopunama nanovo tiskano izdanje. Oba primjerka *Zbirke* nose istu godinu izdanja (1878), tiskana su u istoj tiskari (Tiskara i litografija C. Albrechta) i na prvi pogled, s obzirom na isti tip pisma, ničim ne odaju da je riječ o dva izdanja, osim što se u naslovu jednog od njih, uz naznaku broja knjige ("I. knjiga"), nalazi i oznaka za svezak ("1. svezka"), a tiskara je u njemu naslovljena: "Knjigotiskara i litografija C. Albrechta". Knjiga bez oznake sveska u pogledu građe potpuniji je primjerak. U njoj, međutim, nedostaje predgovor koji je tiskan u izdanju s oznakom sveska.

Spomenute razlike u izdanjima prve knjige dosadašnja literatura o Kuhaču nije registrirala. Znalo se doduše da je Kuhač izdavao *Zbirku* u svescima, s po sto primjeraka narodnih popjevaka u svakom, i da ih je u takvom obliku slao pretplatnicima. Po izlasku svakog četvrtog sveska, ostatak naklade dao je spojiti i uvezati u knjige. Objavljivanje građe u manjim svescima bilo je za Kuhača jedino rješenje, jer mu je dozvoljavalo da postupno podmiruje već u predračunu vrlo visoke tiskarske troškove. Vjerojatno zbog visoke cijene tiskanja, u početku se odlučio za nižu nakladu pojedinačnih sveščića, koja se pokazala nedovoljnom s obzirom na interes javnosti. Pregršt pohvalnih kritika nakon izlaska prve knjige utjecao je na porast broja naručioaca, te osokolio Kuhača da ponovi rasprodano izdanje - i to s dopunama i preinakama! Na njih u novom izdanju nije posebno upozorio, niti je kasnije o njima išta napisao ne želeći, pretpostavljam, izazvati negodovanje svojih prvih pretplatnika. Ponovno tiskanje, s novim klišejima za notne zapise (!), svakako je znatno povicilo ukupne troškove za prvu knjigu. Logična posljedica čak triju izdanja prve knjige, za koja nije postojala realna financijska osnova, bio je još veći Kuhačev dug tiskari.

Novčane neprilike i nadalje su pritiskale Kuhača tijekom izdavanja ostalih svezaka *Zbirke*. Broj pretplatnika počeo je postupno opadati, a financijska pripomoć, koju je uz silno zalaganje i brojne molbe uspio osigurati od vladinih institucija, smanjivala se iz godine u godinu. Iako svjestan da su vremena teška, Kuhač je očekivao da će ga naša "tako zvana inteligencija" ipak jače poduprijeti. Naposljedku, unatoč upornosti i borbenosti, te izuzetnoj energiji i ogromnom radu što ga je uložio u pripremu i izdavanje *Zbirke*, i dalje duboko uvjeren da radi pravu i značajnu stvar, Kuhač odustaje od dovršetka tog, i za današnje vrijeme impresivnog pothvata. Rezignirano se pita: "Ne znam jeli je sadanji svijet prebedast, da ne može cijeniti, ili je moja osoba na putu?" (cit. prema Franković, 1984, 40).

U izradi i prilikom tiskanja *Zbirke* Kuhač je slijedio znanstvene, a ne komercijalne kriterije. To potvrđuje i ponovljeno izdanje prve knjige koje je, bez obzira na dodatne troškove, objavio zbog dopune novom građom. Potvrđuje to i njegovo odlučno odbacivanje pomisli "da izostavi znanstvene opaske (...) 'samo zato da (...) štampa jeftinija bude'. To bi (...) dolikovalo nekom knjižarskom pothvatu a ne djelu od kojeg se očekuje da 'bude svršetak neokrnjen'" (Franković, 1984, 37). Cilj kojeg je htio postići *Zbirkom* nije se ograničio samo na želju da se "svietu na ogled dade narodna glasba južnih Slavena", a općinstvu "melodije za pjevanje ili sviranje". *Zbirku* je prije svega smatrao osnovom za "domaću" znanost, posebno za glazbenu, ali i za filološku, te za "historiju domaćeg znanja i umienja" (usp. Franković, 1984, 36).

Izlazak prve knjige *Zbirke* popratile su mnogobrojne kritike u časopisima, tjednicima i dnevnicima u Hrvatskoj, ali i izvan nje, u Sloveniji, Srbiji, Mađarskoj, Poljskoj, Njemačkoj i Francuskoj. Kuhač je 14 izabranih priložio na kraju druge knjige *Zbirke*. One razumljivo nose pečat vremena u kojem su nastale, u njima se

ogleda i specifičnost društveno-političkog trenutka i kulturno-povijesnih prilika u Hrvatskoj.

Samo manji broj kritičkih osvrtâ sadrži i ocjenu samog sadržaja *Zbirke* iz uže, stručno-glazbenog aspekta, kao što je, primjerice, napis Frana Gerbiča koji, između ostalog, ističe da je Kuhačeva "glasovirska pratnja uzorita, a harmonizacija bistra, a ujedno prema karakteru melodija" (Franković, 1975, 105), ili opširniji prikaz *Zbirke*, objavljen u *Obzoru*, koji otkriva dobro poznavanje gradiva zbirke te navodi i njegove upotrebne vrijednosti pri skladanju, u sastavljanju repertoara pjevačkih društava i u glazbenoj pedagogiji (1878-1881, II, str. X-XIII).

Većina napisa o *Zbirci* uglavnom se ograničavala na isticanje njezinog nacionalnog i političkog značenja. U nekima od njih izražena je oštra kritika i negativni sud o *Zbirci*, koji je u prvom redu proishodio iz neslaganja s idejom o političkom i kulturnom jedinstvu Južnih Slavena. U mađarskom časopisu *Irodalmi lapok* osporava se čak Kuhačevu autorstvo zapisa i tvrdi se da mu ih je dala jugoslavenska propaganda, a u časopisu *Sloboda* (Sušak, 6.IV.1879) izraženo je ogorčenje što u naslovu nije istaknuto hrvatsko ime, te se poziva pretplatnike "koji se drže svjestimi Hrvati" da obustave daljnju pretplatu ako se ne promijeni naslov *Zbirke* (Kuhač, 1878-1881, II, str. III, IX, X). Ipak, najveći broj osvrtâ na Kuhačevu *Zbirku* je pozitivan, te ističe njezinu visoku vrijednost, ali u prvom redu s obzirom na *njezino golemo kulturno-povijesno i nacionalno-političko značenje*, kao za Hrvate tako i za ostale Južne Slavena.

Osim u štampi, odjek *Zbirke* bio je u početku uspješan i među pretplatnicima koji su se s obzirom na ranije navedene okolnosti dosta dobro odazvali, a između kojih su se na *Zbirku* pretplatili iz patriotskih razloga i oni koji je "inače i ne otvore" (Novak, 1935, 300). Nakon prve knjige i zemaljska vlada započela je materijalno podupirati daljnje tiskanje *Zbirke*. No, tijekom izlaženja idućih knjiga pretplata je, unatoč Kuhačevu aktivnom propagiranju, postupno opadala, materijalna pomoć se smanjivala, pa je Kuhač nakon četvrte knjige prekinuo daljnje izdavanje.

Zapisi i njihova brojnost

U četiri knjige *Južno-slovenskih narodnih popievaka* Kuhač je objavio samo dio sakupljene građe (nešto više od 1.600 notnih zapisa). O ukupnom broju zapisa u kasnijim je radovima davao različite podatke. Najčešće je isticao impozantan broj od 4.000 napjeva (Kuhač, 1904, 5), no nekim drugim podacima posredno je otkrio da je njihov broj znatno manji. Za rukopisni dio *Zbirke* 1899. godine kaže da sadrži građu u opsegu od najmanje dvije knjige - dakle, oko 800 zapisa - te da bi se njihovim objavljivanjem konačno zaokružilo to njegovo djelo (Kuhač, 1899, 519). Kasnije, u pregledu svojih radova govori o građi za petu, šestu i sedmu knjigu, dakle, o još najviše 1.200 zapisa (Kuhač, 1904, 52).

Od preostale građe, koja je za Kuhačeva života ostala u rukopisu, do danas je objavljena samo peta knjiga *Zbirke* u redakciji Božidara Širole i Vladoja Dukata (Kuhač, 1941). Materijal za šestu knjigu, premda ga je Vinko Žganec još pedesetih godina priredio za tisak, a 1976. predao Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, leži i danas u rukopisu. Kopija rukopisa šeste knjige čuva se u Zavodu za istraživanje folklorâ u Zagrebu, a originalna Kuhačeva građa za tu knjigu u Arhivu Hrvatske (Kuhač, 1976).

U predgovoru rukopisa šeste knjige Vinko Žganec tvrdi da ona sadrži sav materijal s područja svjetovne glazbe koji je pronađen u Kuhačevoj ostavštini. Međutim, u Kuhačevoj ostavštini nalazila se i rukopisna zbirka Martina Kučeka sa 137 narodnih pjesama i Kuhačevom natuknicom "za zbirku" (AH, LVIII; Žganec,

1950, 145). U skladu s praksom dopunjavanja *Zbirke* zapisima drugih melografa, Kuhač je očito namjeravao harmonizirati i neke od tih napjeva, te ih pridružiti ostaloj građi. Nije jasno zašto ih je Žganec izostavio iz šeste knjige, jer je u njoj (kao i Širola u petoj knjizi) zadržao priličan broj tuđih zapisa. Primjerice, iz tzv. *Brlić-Šlezingerove zbirke* čak 44 zapisa (Brlić, 1888). U međuvremenu, nakon Žgančeva popisa Kuhačeve ostavštine (Žganec, 1950), zbirci M. Kučeka zameo se trag. U najnovijem popisu Kuhačeve ostavštine registrirana je kao zagubljeni rukopis (Ficović, 1988, 112).

Pregledom svih šest knjiga *Zbirke*, uzmu li se u obzir i zapisi koji su u *Zbirci* ostali brojčano neoznačeni, građa *Južno-slovenskih narodnih popievaka* broji ukupno 2.316 napjeva! Razumljivo, u taj broj nije uračunato dvadesetak izvadaka iz kompozicija J. Haydna i L. van Beethovena koje je Kuhač objavio u *Zbirci* kako bi uputio na njihovo hrvatsko podrijetlo.

Prve četiri knjige sadrže 1.627 zapisa, a ne 1.600 kako je označeno Kuhačevom numeracijom, (K. br. 1-1600). Prilikom redakture pete knjige (K. br. 1601-2000) Širola je ispuštao šest Kuhačevih zapisa (K. br. 1745, 1762, 1906, 1911, 1919 i 1924), ali je dodao i šest novih primjera, od kojih je dva (K. br. 1643a i 1705a) označio posebnim brojevima: Š. br. 44 i 107, a četiri primjera (K. br. 1827a, 1827b i dva bez posebnog Kuhačevog broja) donio pod brojevima: Š. br. 227a, 227b, 173a i 235a. Peta knjiga ipak ne broji 400 notnih zapisa, već 396, jer su četiri pjesme objavljene bez zapisa napjeva: K. br. 1851 (Š. br. 251), K. br. 1912 (Š. br. 310), K. br. 1986 (Š. br. 375) i K. br. 1973 (Š. br. 369).

U šestoj knjizi (K. br. 2001-2301) zasebnim brojem je obilježeno devet pjesama bez notnog zapisa (K. br. 2089, 2293-2297, 2299-2301), a jedan napjev je ostao brojčano neoznačen (nakon K. br. 2094), što znači da ta knjiga sadrži ukupno 293, a ne 301 zapis.

Raspravljajući o broju zapisa u Kuhačevoj *Zbirci*, potrebno je spomenuti i 277 crkvenih folklornih napjeva, uvezanih u rukopisnu zbirku, koju je Kuhač vrlo vjerojatno predvidio za sedmu knjigu *Južno-slovenskih narodnih popievaka* (Doliner, 1984). Uračunamo li i te napjeve, pa čak i navedenu zbirku M. Kučeka, ukupan broj zapisa povećava se na 2.730! U Kuhačevoj ostavštini nalazi se i određena količina dosad nepobrojanih zapisa crkvenih popjevaka, koje je Kuhač sigurno uzimao u obzir kad se izjašnjavao o opsegu svoje građe. Dodamo li ovdje i zapise koje je očekivao primiti od drugih melografa, još uvijek nedostaje građe u opsegu od bar dvije, ako ne i tri knjige da bi se dosegla ipak očito pretjerana brojka od 4.000!

Izvori zapisa u Zbirci

U podnaslovu zbirke *Južno-slovenske narodne popievke* Kuhač ističe da ih je samo "većim (...) dielom po narodu sâm sakupio, ukajdio, glasovirsku pratnju udesio, te izvorni im tekst pridodao". U *Zbirci* se tako, uz Kuhačeve zapise, nalaze i tekstovi te melodije pjesama koje je odabrao iz drugih objavljenih ili rukopisnih izvora. Njihov broj u *Zbirci* ipak nije zanemariv. Prema Kuhačevim podacima sastavljen popis, koji je pripremila Tanja Perić-Polonijo (1984), otkriva čak 116 takvih izvora! Većina njih odnosi se na zbirke tekstova pjesama prema kojima je Kuhač dopunjavao svoje nepotpune tekstove ili ih je u cijelosti uvrštavao u svoje zapise melodija. S obzirom na to da šezdesetih godina još nije dovoljno svladao hrvatski ili neki drugi slavenski jezik, Kuhaču su te zbirke bile ne samo korisno, već gotovo neophodno pomagalo u terenskom radu. Iskorištavao ih je kao izvor i kao pomoć u "dotjerivanju" vlastitih zapisa tekstova, te kao putokaz i podsjetnik u skupljanju napjeva. Na taj način našlo

se u *Zbirci* 128 pjesama iz zbirki Vuka Karadžića koje su potpisane Kuhačevim notnim zapisima, te još 70 njih pridodanih kao varijante tekstova (Perić-Polonijo, 1984, 134). Spomenimo ovdje još nekoliko zbirki iz kojih je Kuhač preuzeo najviše tekstova: *Pjesmaricu ili zbirku rado pjevanih pjesama* (1865) Đure Deželića, Kukuljevićevu zbirku *Narodne pjesme puka hrvatskoga* (1847), Kurelčeve *Jačke* (1871), *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke* (1868) Plohl-Herdvigoва, te *Narodne pjesni Ilirske* (1839) Stanka Vraza.

Dopunjavanje glazbenih zapisa tekstovima iz drugih zbirki danas je neprihvatljiv postupak, ali prosuđujući cjelinu Kuhačeva djela nastalog u 19. stoljeću - sasvim je razumljiv. Kuhač ga je primjenjivao u početku iz nužde, jer nije dovoljno poznao jezik, ali ne i samo zbog toga. U potpunavanje, prepravljavanje i dotjerivanje zapisa bila je uobičajena praksa njegova vremena koja je izvirala iz romantičarske težnje da se narodnu umjetnost prikaže u najljepšem svjetlu. Osim toga, svojom *Zbirkom* Kuhač nije namjeravao isticati specifičnosti napjeva pojedinih južnoslavenskih naroda, već mu je cilj bio predočiti "obći pregled južnih Slovjena kao glasbenoga naroda" (1878-1881, I, str. IV). Zato je i mogao, primjerice, spojiti tekst pjesme iz Vukove zbirke s melodijom iz Hrvatskog primorja.

Desetak godina nakon što je objavio *Zbirku*, Kuhač je i sâm postao vrlo kritičan prema tom postupku. U "Zadaći melografa" naglašava da tekstove pjesama treba zapisati "posvema vjerno (...), t.j. po pjevačevu dialektu, ne mienjajući ništa u metru i ne dodajući ili ne oduzimajući niti slova, a kamo li slovke" (1892, 76). Uvjerio se, naime, da je Vuk "svaku pučku pjesmu (...) preradio, gladio i usavršio, katkada na korist no katkada opet na štetu ljepote i jasnosti pjesme, ali uvijek na štetu jezikoslovne i etnološke znanosti" (1892b, 45). Stoga sada žali što je sastavljajući svoju *Zbirku* uzео u obzir pjesme koje je zapisao Vuk ili oni zapisivači koji su se pridržavali Vukove metode, te više ne jamči za njihovu vjernost (1892, 139-140).

U zbirku *Južno-slovenske narodne popievke* Kuhač je uvrstio i zapise napjeva iz ukupno 55 objavljenih izvora. Pritom se najviše služio zbirkom Kornelija Stankovića *Srbske narodne pesme* (1859, 1862. i 1863), iz koje je preuzeo 45 napjeva. Dvanaest zapisa izabrao je iz *Srbskih napjeva* Alojza Kalauza (1850. i 1852), šest iz zbirke Karla Katinelija *Južno slavljanske pučke pjesme* (1847?), a za šestu knjigu predvidio je napjeve iz zbirke Ignjata Alojza Brlića *Uspomene na stari Brod* (1888).

Kuhačeva *Zbirka* otkriva čak sedamdesetak melografa koji su u 19. stoljeću zapisivali folklorne napjeve Južnih Slavena. U petoj i šestoj knjizi u većem su broju zabilježena i imena onih melografa čiji zapisi dotad (a ni kasnije) nisu bili objavljeni. Spomenimo zato, primjerice, Antu Bursića koji je zapisao 18 napjeva pretežno na području Slavonije, Ignjata Junga i njegovih 14 zapisa, pretežno iz Srijema, te Milana Obuljena koji je predstavljen s 9 zapisa napjeva iz Dalmacije.

Prema Kuhačevim naznakama izvora, u *Zbirci* je uvršteno 317 napjeva drugih zapisivača. Ipak, pouzdano je da je njihov broj nešto veći, jer je u prve četiri knjige Kuhač u pravilu navodio samo autore objavljenih zapisa, dok je o autorima rukopisnih zapisa, među njima i o svojim suradnicima-melografima namjeravao opširnije pisati u zaglavku. Premda u *Zbirci* nenavedena, imena autora rukopisnih zapisa su zabilježena u opsežnoj Kuhačevoj korespondenciji, te u drugim njegovim radovima. Za ilustraciju navest ću nekoliko primjera.

Tri zapisa napjeva uz kolo, objavljena u *Zbirci* pod brojevima 1053, 1058 i 1067, poslao je Kuhaču umirovljeni ravnatelj iz Oriovca Stjepan Gabrić. Zaključujem to iz Kuhačeva pisma u kojem se zahvaljuje Gabriću na napjevima, hvali ga da ih je dobro "ukajdio" i predviđa da će ih tiskati u odjeljku popjevaka uz ples (usp. Valašek-Hadžihusejnović, 1984, 271).

Autor zapisa napjeva "Tiček i tičica", koji je uvršten kao varijanta nakon Kuhačeva zapisa br. 24, vrlo je vjerojatno Nikola Stoos iz sela Bregi kod Kloštar-

Ivanića blizu Kutine. U pismu Stoosu, Kuhač ga ocjenjuje kao vještog zapisivača, ali ga upozorava da naznači i tempo, "ime i stan pjevača", te da napiše riječi pjesme "vrierno po ondašnjem dialektu" (Valašek-Hadžihusejnović, 1984, 271-272). Stoos se očito nije odazvao toj Kuhačevoj molbi, jer je varijantni zapis "Tičeka i tičice" objavljen bez navedbe lokaliteta i oznake za tempo. Uz njega stoji samo Kuhačeva napomena da "njekoji pjevaju tu pjesmu i ovako".

U *Ilirskim glazbenicima* (1893), pišući o Ferdi Rusanu i njegovom amaterskom glazbenom stvaralaštvu, Kuhač spominje zapisivače (melografe) Rusanovih napjeva - učitelja Franju Lugarića iz Virja i orguljaša Vjekoslava Mesarića (Flejšera) iz Bjelovara (183, 185). Posjetivši Rusanu u Virju 1869. godine, Kuhač je pregledao Flejšerove zapise i ispravio ih prema Rusanovom pjevanju, te potaknuo Franju Lugarića da na isti način popravi i svoje zapise (198, 199). Još iste godine poslao je Lugarić Kuhaču 45 ispravljenih i tekstom upotpunjenih zapisa Rusanovih napjeva, među njima i tri nova, koja Kuhač, kako sâm kaže, ranije nije čuo. Pregledavši ih, smatrao je da bi i te zapise trebalo ispraviti prije no što ih uvrsti u svoju *Zbirku*. Zato se ponovo obratio F. Rusanu s molbom da mu dopusti ispravke i "da se u vlastoručno pisanom listu u to ime izjavi" (203). U slučaju jednog od spomenutih napjeva Kuhačeva ispravka odnosila se na tempo izvođenja. Riječ je o pjesmi "Stante bure i oluje", koju je Kuhač, prema njezinom sadržaju i melodiji, doživio kao koračnicu, a ne kao pjesmu uz lagano muško kolo, kako ju je zamislio Rusan i zapisao Lugarić (203, 204). S obzirom na to da mu je Rusan dozvolio da zapise svih njegovih napjeva dotjera koliko je "to moguće po smislu i zahtjevanju glasbenih pravilah" (203), napjev "Stante bure i oluje" je uvršten u *Zbirku* kao junačka pjesma - davorija (br. 1585), s označenim tempom koračnice ("Tempo di Marcia moderato, J = 108). U zbirci *Južno-slovenske narodne popievke* objavljeno je 13 zapisa Rusanovih napitnica, davorija i rodoljubnih pjesama. Nemoguće je ustanoviti koliko ih je prema Rusanovom pjevanju zapisao Kuhač, a koliko njih su ispravljeni Flejšerovi predlošci ili pak Lugarićevi zapisi.

Iz navedenih primjera razabire se da je Kuhač nastojao sakupiti što više narodnih napjeva, kako "pučkih" (seoskih), tako i onih što su ih u duhu narodne glazbe "ishitirili" glazbeno neobrazovani, ali nadareni ljudi poput Ferde Rusanu. Uz svoje zapise, prikupljao je i tuđe, koje je pažljivo pregledavao, redigirao i potom neke od njih odabirao za *Zbirku*. Svoje redaktorske postupke smatrao je opravdanim i prijeko potrebnim, jer je uistinu bio daleko stručniji u tom poslu od većine tadašnjih melografa. Premda se ne može precizno ustanoviti s koliko je tuđih rukopisnih zapisa raspolagao i koliko ih je uvrstio u *Zbirku*, podaci iz Kuhačeve korespondencije, te drugih izvora, jasno pokazuju da njihov broj nije mogao biti znatno veći od broja ustanovljenog prema Kuhačevim naznakama izvora. Čitav svoj život Kuhač je poticao učitelje, svećenike, te druge školovane ljude s izvjesnom glazbenom naobrazbom da zapisuju narodne napjeve. Međutim, u toj razgranatoj suradnji s terenom bilo je "mnogo više Kuhačeve inicijative nego vrijednih rezultata, jer su se kontakti, zbog raznih uzroka, ubrzo prekidali" (Valašek-Hadžihusejnović, 1984, 275).

Povezano s Kuhačevom praksom redigiranja rukopisnih notnih zapisa drugih autora i nenavođenja njihovih imena, razmotrimo nakraju još jedan primjer koji se često navodi u etnomuzikološkoj literaturi. Riječ je o glazbenoj ostavštini Stanka Vraza, izvoru iz kojeg je Kuhač nesumnjivo crpio dosta zapisa slovenskih folklornih napjeva za svoju *Zbirku*. Pitanje je samo da li je to činio do te mjere da mu se danas osporava autorstvo ne samo za veći dio, već gotovo za sve od ukupno 257 zapisa slovenskih napjeva koliko ih je objavio u *Južno-slovenskim narodnim popievkama*.

Kako je pronašao Vrazovu glazbenu ostavštinu, Kuhač detaljno izlaže u posljednjem poglavlju knjige *Ilirski glazbenici* (1893, 270-285). Na svom putovanju u Veneciju, 1863. godine, zaustavio se u Zagrebu gdje je posjetio potpredsjednika

Matice Ilirske, Matiju Mesića i u predsooblju njegove kancelarije zamijetio "stare na pol poderane kajdne spise, koji su razbacani ležali" u kutovima prostorije (Isto, 273). Nakon što se predstavio kao "sabiratelj narodnih popievaka i starih glazbenih rukopisa", poklonio mu je Mesić notne zapise iz Vrazove ostavštine, ne vjerujući doduše da će mu biti od veće koristi, "jer iza smrti Vrazove uzeo je svatko od njegovih nota, što je mogao i htio" (Isto, 273). Skupivši i "najmanje komadiće" Vrazovih nota, Kuhač ih je po povratku u Osijek prepisao, te pronašao pripadajuće im tekstove prema početnim riječima pjesama obilježenima uz notne zapise (Isto, 273-274). Najbolji i najpouzdaniji izvor za to, kako se vidi iz građe koju je kasnije objavio u svojoj Zbirci, bila je već objavljena zbirka pjesama Stanka Vraza *Narodne pësnì Ilirske* iz 1839. godine. Tako uređene zapise narodnih napjeva Kuhač je mogao "laglje razumjeti i sa svojim istovjetnima prisposdobiti" (Isto).

Od glazbene građe u Vrazovoj ostavštini Kuhač navodi početne stihove i oznake područja za pet Vrazovih zapisa napjeva iz Hrvatske, za jedan iz Bosne i jedan iz Banata (Kuhač, 1893, 274). Dva zapisa među njima podudaraju se u početnim stihovima te u oznaci područja u kojem se izvode sa zapisima u Kuhačevoj *Zbirci*. To su međimurski napjev "Mama me špotaju" (K. br. 397) i napjev iz ličke regimete "Majka Maru priko mora zvala" (K. br. 828). Za zapise slovenskih narodnih napjeva koje je pronašao u Vrazovoj ostavštini Kuhač ne navodi početne stihove, niti njihov broj. Smatra da to nisu Vrazovi zapisi, već da ih je Vraz dobio od svojih suradnika, što potkrepljuje s dva pisma pronađenima uz Vrazove rukopise - jednim iz pera Matije Majara Ziljskoga, a drugim od Joszefa Varge, koja otkrivaju da su oba melografa slala Vrazu i notne zapise (1893, 275-277). Kuhačevi navodi o slovenskoj građi ne pružaju dovoljno informacija na temelju kojih bi se moglo ustanoviti koji su zapisi iz Vrazove ostavštine bili mogućim izvorom slovenskih napjeva objavljenih u *Južno-slovenskim narodnim popievkama*.

Tragajući dalje za vezama između Vrazovih i Kuhačevih zapisa, dolazimo do podatka da je Vrazovu ostavštinu, zajedno s notnim zapisima, u Zagrebu ponovno sasvim slučajno otkrio Ferdo Kočevar 1868. godine. Potaknuvši Maticu Slovensku da otkupi od Matice Ilirske slovensku građu Vrazove ostavštine, Vrazovi rukopisni notni zapisi našli su se već 1869. u Ljubljani, odakle su godinama prelazili iz ruke u ruku, da bi ih napokon objavio Karol Štrekelj u velikoj zbirci *Slovenske narodne pesmi* (1895-1923, usp. Glonar, 1923, 4-17). Sumnjam da je Kočevar pronašao u Zagrebu onu istu građu koja je ranije bila poklonjena Kuhaču. Nije poznato da li ju je Kuhač kojim slučajem vratio Matici Ilirskoj, pa pretpostavljam da je Kočevar dobio u ruke neki drugi dio Vrazove glazbene ostavštine, za koji Kuhač nije ni znao. Ne treba zaboraviti da su Kuhačevi kontakti sa Zagrebom bili u to vrijeme povremeni. Zagreb postaje stalnim mjestom njegova boravka tek 1871. godine, što umanjuje mogućnost da je Kuhač do 1869. uspio pregledati cjelokupnu Vrazovu ostavštinu u Matici Ilirskoj. Kasnije otkrivene podudarnosti između Vrazovih i Kuhačevih notnih zapisa moguće je da proizlaze iz toga što su u Vrazovoj ostavštini vjerojatno postojali prijepisi istih zapisa, raspršenih po raznim fasciklima - jedne je konzultirao Kuhač, a druge objavio Štrekelj. Ovu pretpostavku potvrđuje i to, što za mnoge Vrazove zapise koje je objavio Štrekelj ne postoje potvrde u Kuhačevoj *Zbirci*.

Iscrpno i detaljno navodeći sve moguće izvore slovenskih narodnih pjesama za koje je znao, Štrekelj je uz više Vrazovih zapisa uputio na slične ili iste u Kuhačevoj *Zbirci*, čime je odlično pripremio teren za uspoređivanje Vrazovih i Kuhačevih notnih zapisa. Na temelju njihove sličnosti, Davorin Beranič 1910. po prvi put iznosi tvrdnju da je Kuhač za svoju *Zbirku* upotrijebio "mnogo Vrazovih zapisa melodija", koje je često označio kao "kranjske", premda su one u Vrazovom rukopisu označene kao "štajerske" ili je to moguće zaključiti iz štajerskog dijalekta u njihovim tekstovima. Prema Beraničevom mišljenju, Kuhač je sve napjeve koji nisu srodni

hrvatskim smatrao "kranjskim" (1910, 234). Vrazove zapise je "loše prepisao", a katkad "i potpuno promijenio" (isto, 246). Kako bi dokazao da su Vrazovi zapisi, usprkos njihovoj površnosti i pogreškama ipak vrijedan izvor, iz kojeg se pažljivim proučavanjem mogu ukloniti mnoge nejasnoće, Beranič ih donosi i u vlastitoj rekonstrukciji. U usporedbi s njima, Kuhačeve rekonstrukcije pokazale su se "lošijima", posebno u metroritamskom pogledu, a ponekad i u intervalskim odstupanjima od Vrazova izvora, što Beranič tumači kao posljedicu preslobodnih i "samovoljnih" Kuhačevih postupaka (isto, 255).

Usporedbom vlastitih i Kuhačevih rekonstrukcija, Beranič je sigurno učinio korak dalje u razumijevanju i stručnom interpretiranju Vrazovih notnih zapisa. U tom smislu korisno je što je upozorio na pogreške u Kuhačevoj redakciji. Međutim, tumačenje Kuhačevih pogrešaka nije prihvatljivo. Koliko je u obrazlaganju Vrazovih zapisa bio spreman uvažiti vrijeme njihova nastanka, te ih protumačiti i opravdati stupnjem Vrazove glazbene naobrazbe, toliko je u procjenjivanju Kuhačevih rekonstrukcija Beranič zanemario da su one nastale gotovo pola stoljeća prije njegovih i da su prvi pokušaj stručne redakture Vrazovih, katkad krajnje nejasnih melogofskih skica. U tom pionirskom poslu nastale pogreške ne smiju se nikako okvalificirati plodom "samovoljnih" postupaka.

Utvrdivši da se Kuhač koristio Vrazovom građom kao izvorom, Beranič u tom svjetlu tumači svaki njegov zapis koji pokazuje sličnost s Vrazovim. Tako, primjerice, u slučaju napjeva s nepotpunim tekstom, za koji Kuhač kaže da ga je zapisao u "ljubljskoj okolici" (K. br. 584), Beranič ne dozvoljava ni najmanju mogućnost da ga je on doista zapisao u kraju koji navodi, već tvrdi da mu je izvor sličan Vrazov zapis s potpunijim tekstom iz Cerovca (Beranič, 1910, 252-253). Za to ima potkrepu u svojoj ranijoj primjedbi da je Kuhač ionako mijenjao oznake kraja, te da je gotovo sve slovenske pjesme smatrao "kranjskim" (Isto, 234). Točno je da je Kuhač ponekad griješio u navođenju geografskog područja, no nije točno da je sve slovenske napjeve označio kao "kranjske". U njegovoj *Zbirci* za priličan broj zapisa navedena su i druga izvorišta - Štajerska, Koruška, Gorička, Italija (okolica Udina) itd.

Ako je Kuhač iz Vrazove zbirke preuzeo tekst pjesme i na taj način unio u svoj zapis štajerski dijalekt, to još uvijek ne znači da sâm nije zapisao napjev, ili da ga nije zapisao u pokrajini koju on navodi. Jer, štajerski dijalekt u Vrazovim zapisima nije uvijek pouzdan kriterij za prosudbu područja u kojem je pjesma zapisana. Kako je poznato, i Vraz je, premda se kao i Kuhač zalagao za vjerno zapisivanje, katkad štajerizirao kranjske pjesme (usp. Terseglav, 1982, 29-30). Isto tako, u onim slučajevima u kojima se doista radi o rekonstrukciji Vrazova zapisa, ne vjerujem da je Kuhač namjerno ispuštao Vrazove oznake kraja. Moguće je da tih oznaka katkad nije ni bilo u onom dijelu Vrazove ostavštine koju je konzultirao Kuhač.

Na temelju nekih Kuhačevih postupaka, ali i Beraničevih preoštrih prigovora, sumnja u vjerodostojnost Kuhačevih zapisa traje i danas. U novijim enciklopedijskim priručnicima navodi se da je Kuhač zapisao i objavio tek "nekoliko slovenskih melodija" (*Muzička enciklopedija*, 1977, 381; *Leksikon jugoslavenske muzike*, 1984, 231), a uz Kuhačeve zapise koji su uvršteni u zbirku *Slovenske ljudske pesmi* (1970), njegovo se ime navodi ili sa znakom upitnika ili s napomenom da je obavio samo redakciju tuđeg zapisa (1970, 402). Ona je naravno opravdana u slučaju postojanja izvornog zapisa iz Vrazove ostavštine ili pak podatka koji na to jasno upućuje, npr. kad u Kuhačevoj *Zbirci*, uz zapis iz Koruške (br. 1505) stoji da je "pjesmu skupa s napjevom dobio od vriednoga starine Matije Majara Ziljskog". Međutim, u slučaju kad je notni zapis iz njegove *Zbirke* jedini izvor kojim se raspolaže, nema prave osnove za opasku da je i tu Kuhač samo redaktor nekog starijeg zapisa koji je možda postojao.

Razmatrajući problem izvora u Kuhačevoj *Zbirci*, nisam željela pošto-poto opravdati Kuhačeve postupke i opovrći ustanovljene pogreške i nedostatke njegovih zapisa i rekonstrukcija. Željela sam samo upozoriti da i Kuhačevim zapisima, kao i u slučaju Stanka Vraza, treba pristupiti kritički, no poštujući pionirski posao koji su obavili.

Zastupljenost napjeva prema geografskim područjima

Uz napjeve u *Zbirci* Kuhač je označio geografska područja a katkad i lokalitete u kojima ih je zapisao ili je znao da se u njima izvode. U popisima pjesama prema prvom stihu, koji su priloženi knjigama *Zbirke*, za svaku je pjesmu naveo njezino šire geografsko izvorište. Podaci o regionalnoj pripadnosti pojedinih lokaliteta koji put nisu točni, npr. otok Krk jednom je smješten u Hrvatsko primorje, a drugi put u Dalmaciju, Zemun u Srbiju ili pak u Slavoniju, itd. Evidentne Kuhačeve zabune bilo je lako ispraviti u slučaju kad raspoložemo s oba podatka - i o lokalitetu, i o širem geografskom području. No, za zapise uz koje je navedena samo oznaka regije u kojoj se napjev izvodi, nije bilo moguće ustvrditi i ispraviti eventualne Kuhačeve pogreške. Kako u odnosu na količinu građe broj zapisa s primjetnim netočnostima ipak nije brojan, niže navedene podatke možemo smatrati dosta pouzdanim.

Prema Kuhačevim oznakama, u građi je najzastupljenije područje današnje *Hrvatske*. Iz tog područja više je od polovice ukupne građe (1316 zapisa). S najviše primjera predstavljena je Slavonija (413 primjera), dok su ostali dijelovi Hrvatske, s obzirom na veličinu geografskog prostora koji zapremaju, uglavnom proporcionalno zastupljeni. Izuzetak je Međimurje sa svega 22 primjera, te područje gorske Hrvatske sa samo 28 zapisa. Razlog tako malom broju zapisa iz gorske Hrvatske leži vjerojatno u objektivno težim uvjetima za terenski rad u tom području. U slučaju Međimurja presudilo je, pretpostavljam, Kuhačevo mišljenje da Međimurci "nemaju ništa staroslavenskoga u svojim spjevih" zato što im je u "pučkih napievih magjarski čardaš mah preoteo" (1869, 462).

Folklornu glazbu *Hrvata izvan Hrvatske* predstavlja 115 zapisa (106 iz Gradišća koje je tada bilo u sastavu Ugarske, 5 iz okolice Pečuha i 4 iz Moravske).

Od ostale građe najzastupljenije je područje *Slovenije* s 257 primjera (u taj broj uračunato je i pedesetak primjera iz Koruške), zatim današnje *Vojvodine* (188 primjera, najviše iz Srijema) i *Srbije* (156), *Bugarske* (69), *Bosne* (68), a potom *Crne Gore* (55 primjera, od toga 44 iz Crnogorskog primorja koje Kuhač donosi pod tadašnjim nazivom Austrijska Arbanija), *Hercegovine* (38) i *Makedonije* (10).

Komparativna građa iz drugih slavenskih i neslavenskih zemalja broji ukupno 39 primjera, a samo 5 primjera ostalo je u *Zbirci* geografski neoznačeno.

Klasifikacija građe

"Želja mi bijaše, da sredim sbirku na strogo naučnu, ali sam se morao obazreti na moje občinstvo, koje hoće da dobije popievaka...". Stoga "ova sbirka nije kakova učna razprava, već samo građa za takovu..." - piše Kuhač u predgovoru prve knjige *Zbirke*.

Zbirkom *Južno-slovenske narodne popievke* Kuhač je, dakle, želio ponuditi građu relevantnu za znanstvena proučavanja, a ujedno pristupačnu i široj publici. Podjela građe stoga je samo "praktične naravi, bez pretenzija da predstavlja teoretski

zasnovan sustav", te nemamo razloga da joj ozbiljnije prigovaramo (Perić-Polonijo, 1985, 38).

U razvrstavanju građe Kuhač je uglavnom primjenjivao izvanglazbene i heterogene kriterije. Jednom je to sadržaj, karakter ili oblik *pjesničkog teksta* ("ljubavne popievke", "šaljive", "pričalice"), drugi put *prigoda* u kojoj se napjev izvodi ("pjesme uz kolo", "koleda", "naricaljke"), a katkad je to *izvođač* ("sljepačke", "dječje"). I unutar pojedinih odjeljaka ne vidi se da je slijedio samo jedan kriterij, osim što je uvijek nastojao objediniti što više melodijskih i tekstovnih varijanti.

Nizanjem varijanti Kuhač je *prvenstveno želio upozoriti na raširenost pojedinih napjeva i pjesničkih motiva u južnoslavenskim prostorima i time pokazati njihovu kulturnu povezanost*. Koliko su varijante za Kuhača važno mjerilo u raspoređivanju građe unutar pojedinih odjeljaka, pokazuju neki primjeri u kojima je redanje varijanti čak pretpostavljeno osnovnom kriteriju razvrstavanja. Primjerice, uz napjev br. 886, koji je svrstao u odjeljak "Ljubavne popievke iz srednje dobe", Kuhač upozorava da se on inače izvodi u kolu, no da ga ne donosi zajedno s ostalim pjesmama "za ples", "jer tada nebi inačice skupa bile".

S tako raspoređenom građom, *Zbirka* nije uzorno pregledan izvor za proučavanje folklorne glazbe pojedinih područja. U tome ne pomažu ni priloženi popisi pjesama prema prvom stihu s označenim širim geografskim područjem. Primjerice, za napjeve iz različitih krajeva središnje i gorske Hrvatske u tim je popisima navedena zajednička šira oznaka područja ("Hrvatska").

Najbrojniju skupinu napjeva u *Zbirci* predstavljaju *"ljubavne popievke"*. Kuhač ih je razdjelio u tri razdoblja koja je odredio "otprilike", o čemu i sâm govori u predgovoru *Zbirke*: "... ako i dielim te pjesme na troje: nove srednje i stare, to sam ih htio samo od prilike lučiti, a tim posao iztražiocu u nešto olakotiti" (1878-1881, I, str. IV).

U određivanju starosti napjeva katkad je za njega presudan (nigdje objašnjen) glazbeni kriterij, pa je, primjerice, napjev br. 620, s obzirom na to da mu "konstrukcija melodije nije po starinskom kroju", uvršten u "ljubavne popievke iz srednje dobe pred god. 1800", iako je motiv teksta pjesme star (1878-1881, II, 172). Katkad odlučuje tekstovni kriterij. Kuhač, na primjer, uvrštava u "staru dobu" napjeve br. 845-850, "koji nemaju ništa starinskoga u sebi, te potiču iz novije ili bar srednje dobe", ali im je "tekst star, što se iz trinaesterca ili petnaesterca razabrati može" (Isto, III, 51). Koji put je u tome presudno mišljenje pjevača, pa se napjev br. 815 nalazi u odjeljku "iz stare dobe", jer je pjevač rekao da je "prastar", iako je sâm Kuhač opazio njegovu sličnost s pjesmom "Prosto zrakom" Vatroslava Lisinskog (Isto, 24).

Od "ljubavnih popievaka" u *Zbirci* je objavljeno najviše onih "iz novije dobe". U I. i polovici II. knjige one su zastupljene sa 607 primjera (K. br. 1-600). Kao pretežni dio živog glazbenog repertoara sredinom 19. stoljeća, one su i Kuhaču bile bliske i lako dostupne. Uz "pučke popievke", nalazi se ovdje i velik broj "varoških popievaka". Kuhač ih je uvrstio misleći na općinstvo kojemu je namijenio *Zbirku*, a koje, kako sâm kaže, "hoće da dobije popievaka, pa mu doista ne bi bilo po volji da sam samo seoske pjesme donio a varoške izpustio" (1878-1881, I, str. IV). Osim toga, melodije "varoških popievaka" su "uglađenije nego prosto-pučke, pa se u njima", prosuđuje Kuhač, "često nalazi više tradicionalnih osobina na okupu, nego u kojoj čisto pučkoj melodiji", jer "varošanin nižeg srednjeg staleža, ne učeći glazbu od stručnog glazbenika i ne poznajući kajda (...) umije hrvatsku žicu baš ljudski pogoditi" (1892, 91-92).

Naravno, pod "osobinama" Kuhač podrazumijeva one koje je kasnije objavio u radu "Osobine narodne glazbe naročito hrvatske" (1909), a njih je utvrdio upravo analizom ove građe ("iz novije dobe"). Ipak, u pojedinim opaskama upozorio je da su u "varoškim" napjevima prisutni i elementi njemačke glazbene tradicije. Primje-

rice, uz štajerski napjev "Lahko noč ljubica" (br. 137) Kuhač napominje da je "sasvim po njemačkom kroju", ali ga ipak donosi u *Zbirci*, jer njome želi pokazati "kakav je u istini narodni piev sada, a kakav je bio prije, a ne kakav bi imao biti" (1878-1881, I, 110).

Uz često navedena imena autora "varoških" napjeva i podataka o godini njihova nastanka, te uz niz zanimljivih primjedbi o prenošenju i promjenama pojedinih napjeva, ovaj dio Kuhačev *Zbirke* je vrijedan i bogat izvor za proučavanje folklorno-glazbenog repertoara koji se sredinom 19. stoljeća izvodio u selima i varošima južnoslavenskih prostora, a posebno u Kuhačevu rodnom kraju - Slavoniji.

Nakon "ljubavnih popievaka iz novije dobe" slijedi 203 napjeva iste vrste pjesama iz "*srednje dobe pred god. 1800.*" (K. br. 601-800, druga polovica II. knjige), te 202 primjera iz "*stare dobe*" (K. br. 801-1000, prva polovica III. knjige). Za razliku od napjeva "iz novije dobe", u kojima prevladavaju durski tonski načini i dijatonski nizovi koji tendiraju duru, napjevi "iz srednje dobe" često se razvijaju na dijatonskim nizovima sa završetkom na drugom stupnju iznad osnovnog tona.

U građi "iz stare dobe" Kuhač je donio i napjeve Gradišćanskih Hrvata upozorivši na njihovu povezanost s glazbenim stvaralaštvom J. Haydna i L. van Beethovena. Tu je uvrstio i najstarije napjeve do kojih je mogao doći istražujući povijesne izvore. Među njima je, primjerice, objavio u vlastitoj transkripciji i obradi oba napjeva iz Hektorovičeva "Ribanja i ribarskog prigovaranja" iz 16. st. (K. br. 995 i 996). Pored napjeva u različitim dijatonskim načinima (durskim, tzv. staro-crkvenim i raznim drugim dijatonskim), Kuhač donosi i napjeve sazdate u kromatskim nizovima (npr. br. 955-960), za koje misli "da spadaju u praviek Slovjena, jer pokazuju na njeku ljestvicu, koja ne postoji u nijednoj poznatoj nam narodnoj glasbi, dapače ni sami stari Grci nisu takvu ljestvicu imali" (1878-1881, III, 143).

U drugoj polovici III. knjige Kuhač je sakupio napjeve koji se izvode uz "*sigre odrasle mladeži*" (K. br. 1001-1027) koje su prema funkciji "podulje šaljive zagonetke ili vabiljke za brak uz koje se doduše pjeva" (Isto, III, 194). Slijedi 101 primjer *pjesama uz kolo* (K. br. 1028-1128) razdijeljenih prema vrstama kolâ, koje je Kuhač klasificirao prema plesnim obilježjima, te prema sadržaju i karakteru pjesama koje se uz njih izvode. To su "svečano oro", zatim "muško ili junačko kolo", u kojem se izvode "junačke, mitološke i obredne pjesme", a način igranja je "heroički", "žensko kolo", uz koje se pjevaju "ljubavne i ine ženske pjesme i to uz više manje ljubke melodije", te "kolo-poskočica" u kojem se izvode "šaljive i satirične pjesme" (Isto, III, 222).

Pod plesovima Kuhač podrazumijeva "one igre kod kojih se koraci i stanoviti likovi nepromjenljivo izvode... te koji imaju neki instrumentalni, na širje izpreden glasbeni oblik" i uz koje se uglavnom ne pjeva (Isto, 319). Stoga se u odjeljku "Ples ili tanac" samo manji dio građe odnosi na pjesme uz ples (ukupno 22 primjera, K. br. 1129-1148), a veći na harmonizirane i za klavir obrađene zapise svirke uz ples (ukupno 52 primjera, K. br. 1149-1200), od kojih je trećina iz Srbije (23 primjera). Uz njih Kuhač katkad donosi i podatke o glazbalu ili instrumentalnom sastavu koji ih izvodi. Primjerice, iza zapisa br. 1133 iz Ziljske doline navodi sastav "gudaca", "od dvaju gusala, jedne karabe (Klarinet), bunke (Bassgeige) i cimbalu (Hackbrett)", uz primjer svirke iz sela Dôca u G. Poljicima (br. 1158) stoji oznaka: "uz diple", a na ljericu upućuje uz primjere s otoka Hvara i Visa (br. 1160 i 1162) naznakom "uz vijalo".

Prije svake grupe kolâ i plesova Kuhač je izložio toliko podataka o koreografskim i stilskim elementima samog plesa, o društvenoj ulozi kola, mjestu i vremenu održavanja, o ponašanju u kolu i oko kola, te ih je tako dobro povezao i stručno interpretirao da ih se slobodno može nazvati malim etnokoreološkim studijama (usp. Sremac, 1984, 207).

Četvrta knjiga *Zbirke* započinje skupinom "svatovske popievke" (K. br. 1201-1278), koje je Kuhač rasporedio prema odvijanju svadbenih običaja. Među njima se nalazi i pet instrumentalnih primjera svatovskih koračnica (K. br. 1228-1232).

Slijedi 127 *napitnica* (K. br. 1279-1400) koje su se u 19. stoljeću rado i često izvodile u građanskim krugovima. U mnogima su prisutni elementi njemačke i češke glazbe. Zanimljivo je Kuhačevo mišljenje o njima i objašnjenje zašto ih je uvrstio u *Zbirku*: "S početka nisam htio tuđinke ove, većom stranom njemačke Saufflieder, u sbirku primiti..., već sam ih naumio bio u dodatku ove sbirke samo spomenuti: nu buduć mogu napitnice ove vrsti služiti kulturnoj povjesti našega naroda nepobitnim dokazom da pijančevanje i bilikum nije izvorni običaj Hrvata, smatram si dužnošću iste amo uvrstiti... Dakako da je narod, čim je naučio bio pijančevanju, i sam napivke izmišljao, ali ni ove mnogo ne vriede. Stvar je međutim u doba kada su Hrvati počeli tuđemu se uplivu otimati - a to je novije doba - na bolje okrenula, što opet posvjedočuju natpitnice, koje potiču od naših bardah: Rusana, Oreškovića itd." (1878-1881, IV, 68).

Nakon 78 "*šaljivih popievaka*" (K. br. 1401-1478), uz koje donosi i podatke o godini nastanka, o događajima prigodom kojih su spjevane kao i o autorima pojedinih napjeva, slijedi 12 "*sljepačkih popievaka*" (K. br. 1479-1490), koje izvode slijepci uz jednostrune "gusle" ili dvostrune "gege".

Šesnaest napjeva koji se izvode uz gusle Kuhač je uvrstio i u skupinu "*junačkih popievaka - pričalica*", koja broji 61 primjer (K. br. 1491-1550). Posljednjih 56 primjera IV. knjige zapisi su "*junačkih popievaka - davorija*" iz prve polovice 19. stoljeća, "koje se pjevaju kad se u boj polazi ili na samom bojištu, da se ohrabri vojska" (K. br. 1551-1600). Među autorima koje Kuhač navodi uz 16 napjeva, ponovo susrećemo i imena poznatih "ishitrilaca" iz prve polovice 19. stoljeća. Posljednjih pet primjera ove skupine zapisi su instrumentalnih koračnica "krajških bandi" (K. br. 1596-1600), koje je Kuhač prepisao od svojih učitelja Osisloa i J. Becka.

Budnice i himne iz prve polovice 19. stoljeća pretežni su dio odjeljka s ukupno 56 "*patriotičnih ili domoljubnih popievaka*", kojim započinje V. knjiga zbirke (K. br. 1601-1655; Š. br. 1-56). Kuhač je procijenio da "takve prigodne patriotičke popievke doduše nemaju one trajne vrijednosti, što ju imaju druge pučke ili varoške popievke", ali "vrše u vrijeme svog postanka u toliko svoju dužnost, što uzbuđuju i usplamćuju narod na patriotičko čuvstvo i na patriotičke čine". Međutim, "ako se je politička situacija promienila, ako je duh vremena drugi postao, tada su takve popievke moć izgubile i to za uvijek" (1892, 186).

Nakon 11 "*popievaka o razbojnicima i tatima*" (K. br. 1656-1666; Š. br. 57-67) slijedi 9 "*putničkih popievaka*" koje su se izvodile najčešće prilikom raznih hodočašća (K. br. 1667-1675; Š. br. 68-76).

Kuhač je uočio vrijednost uspavanki, te istakao da su njihove "inače neznatne i jednostavne melodije za muzikologiju od velike važnosti". One su "pune narodnog osjećaja", jer "postaju u krugu same porodice te su daleko od tuđinskog utjecaja" (1878-1881, V, 455). Uz 24 uspavanke, u skupini "*dječjih popievaka*" (K. br. 1676-1823; Š. br. 77-223) nalazi se i 14 "naivnih (prostosrdnih)", 12 "pobožnih i ozbiljnih", 56 "šaljivih" i 42 primjera "dječjih sigara uz pjevanje". U ovu skupinu uvršteno je 26 identičnih ili neznatno promijenjenih primjera dječjih popjevaka koje je Kuhač 1885. godine objavio u *Pjevanci za pučke škole i zabavišta*.

Pod zajedničkim naslovom *Kolcde* (K. br. 1824-1907; Š. br. 224-306) slijede napjevi koji su vezani uz razne običaje godišnjeg ciklusa, kao što su Božić, Nova godina, Sv. tri kralja (38 primjera), poklade (2), Jurjevo (1) i proslava 1. svibnja (3), Križari (6), Kraljice (8), Dodole (9) i Ivanje (18).

Nakon 30 "*žetelačkih popievaka*" (K. br. 1908-1941; Š. br. 307-337), uglavnom iz Hrvatskog zagorja, Slavonije i Vojvodine, slijedi 15 "*raznih*

popievaka" (K. br. 1942-1956; Š. br. 338-352), većinom "obrednih iz kršćanskog doba Hrvata", te 20 "naricanja i naricaljki nad mrtvima" (K. br. 1957-1976; Š. br. 353-373). Na kraju pete knjige nalaze se i 22 zapisa koje je prema sadržaju teksta Kuhač odredio kao "vilinske i druge mitologijske pjesme" (K. br. 1978-2000; Š. br. 374-396).

U V. knjizi, uz abecedno kazalo pjesama po prvom stihu s naznakom kraja u kojem se izvode, koje je i Kuhač pridodao na kraju svih svojih knjiga, Širola je sastavio i posebno kazalo pjesama prema lokalitetima i geografskim područjima.

Kriterij rasporeda građe prema krajevima iz kojih potiču primijenio je Vinko Žganec u VI, još neobjavljenoj knjizi *Južno-slovenskih narodnih popievaka*, koja sadrži veći dio preostale građe iz Kuhačeve ostavštine. Pregledom ove građe sažeto se može konstatirati slijedeće: njezin veći dio (43%) zapisali su drugi zapisivači, dio napjeva je tekstovno nepotpun (u 25 primjera niti prvi stih nije potpun), manji dio sakupljen je potkraj 19. i u početku 20. stoljeća, a po broju primjera zastupljenije je područje Istre (42 primjera), iz kojeg je već i Širola u V. knjizi donio 29 primjera, dok je to područje u prve četiri knjige bilo zastupljeno samo s 18 primjera. I ovaj podatak pokazuje da istarska glazbeno-folklorna građa specifičnih obilježja nije bila bliska Kuhaču. Iako je tu građu zapisao, većim je dijelom sâm nije objavio. Kod primjera u VI. knjizi Kuhač i Žganec često upućuju na sličnosti sa zapisima iz prve četiri knjige. Uz njih su katkad uvršteni i podaci o pjevaču i godini zapisivanja kao i o vrsti pjesme prema njenom sadržaju ili funkciji ("ljubavna", "svatovska" itd). Osim većeg broja zapisa vokalne folklorne glazbe, u VI. se knjizi nalazi i 11 zapisa svirke s neredovitim navođenjem podataka o vrsti glazbala, te 2 primjera pjevanja uz gusle.

Zbirka kao povijesni izvor za proučavanje Karlovačkog Pokuplja

Kakvim se izvorom pokazuje, po količini i po raznovrsju, doista impresivna i bogata građa *Zbirke* kada je ograničimo samo na jedno manje, kulturno i geografski cjelovito područje?

Što je od folklornoglazbene građe Kuhač zapisao, a što propustio?

Koje glazbene osobitosti napjeva otkrivaju Kuhačevi zapisi, a koje zanemaruju?

U čemu su dobre strane (vrijednosti), u čemu nedostaci, a u čemu vidljive pogreške Kuhačeva načina zapisivanja?

Na ova pitanja pokušat ću potražiti odgovore koristeći se građom iz Karlovačkog Pokuplja. Izabrala sam to područje, jer sam u njemu kroz duže razdoblje terenski istraživala folklornu glazbu, a uz to je upoznala i proučavanjem drugih dosad objavljenih i rukopisnih izvora (usp. Marošević, 1986). Građa iz Karlovačkog Pokuplja, u Kuhačevoj *Zbirci* raspršena je u svih šest knjiga i broji ukupno 42 zapisa napjeva. Ona je *najstariji* i do sada *najveći objavljeni izvor za folklornu glazbu s tog područja*. Ostali izvori za Karlovačko Pokuplje, kada su publicirani, onda su i znatno manji od građe u *Zbirci*, a kada su veći, onda su rukopisni (nisu objavljeni).

Kakvu predodžbu o folklornoj glazbi Karlovačkog Pokuplja stvara građa *Zbirke*, sumarno sam prikazala s tri priložene tablice. U prvoj je građa raspoređena prema lokalitetima u kojima je zapisana, u drugoj je prikazana prema Kuhačevoj klasifikaciji, a u trećoj prema tipovima tonskih nizova u kojima se napjevi razvijaju. Za ilustraciju građe iz Karlovačkog Pokuplja odabrala sam 18 Kuhačevih notnih zapisa (u prilogu).

I. Pregled napjeva u Zbirci prema lokalitetima Karlovačkog Pokuplja

Lokalitet	Ukupan broj napjeva	Redni brojevi napjeva u Zbirci
Duga Resa 777,	13	128, 382, 470, 519, 614, 696, 805, 988, 1275, 1829 (V, 229), 1899 (V, 299), 2059 (VI)
Grac na Kupi	1	1783 (V, 183)
Hrvatska vojnička krajina*	1	792
Hrvatska doljnja krajina*	1	1551
Karlovac 1323, 151)	15	449, 501, 601, 1008, 1302, 1326, 1330, 1354, 1367, 1369, 1385, 1427, 1451, 1748 (V,
Karlovačka okolica	3	845, 1403, 1862 (V, 262)
Ledvenjak	1	360
Modrušpotok	1	987
Mrežnica	2	466, 615
Slunjska pukovnija	1	1550
Sv. Petar	1	431
Ribnik	1	2051 (VI)
Vukmanić	1	448
* Kako se Hrvatska krajina prostirala od mora do rijeke Kupe, nije sasvim sigurno da su napjevi br. 792 i 1551 zapisani upravo na području Karlovačkog Pokuplja.		

II. Napjevi iz Karlovačkog Pokuplja prema Kuhačevoj klasifikaciji

Vrsta napjeva	Ukupan broj napjeva	Redni brojevi napjeva u Zbirci
Ljubavne popievke		
- iz novije dobe	10	128, 360, 382, 431, 448, 449, 466, 470, 501, 519
- iz srednje dobe pred g. 1800.	6	601, 614, 615, 696, 777, 792
- iz stare dobe	4	805, 845, 987, 988
Sigre odrasle mladeži	1	1008
Svatovske popievke	1	1275
Napitnice	8	1302, 1323, 1326, 1330, 1354, 1367, 1369, 1385
Šaljive popievke	4	1403, 1427, 1451, 2059
Junačke popievke		
- pričalice	1	1550
- davorije	1	1551
Dječje popievke		
- šaljive	1	1748 (V, 151)
- dječje sigre uz pjevanje	1	1783 (V, 183)
Kolede		
- na Badnjak i na Božić	1	1829 (V, 229)
- na Đurđevo	1	1862 (V, 262)
- na Ivanje	1	1899 (V, 299)
Bez oznake za vrstu napjeva	1	2051 (VI)
(napjev iz VI. knjige; prema Kuhačevoj klasifikaciji vjerojatno bi bio svrstan u odjeljak Ljubavne popievke)		

III. Tipovi tonских nizova u napjevima iz Karlovačkog Pokuplja

	Tonski niz	Redni broj napjeva u Zbirci
1.1.	g a h c ¹ d ¹ e ¹ fis ¹ g ¹ a ¹ h ¹	501
1.2.	h d ¹ e ¹ fis ¹ g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ² e ² fis ² g ²	1323
1.3.	d ¹ e ¹ fis ¹ g ¹ gis ¹ a ¹ h ¹ c ² d ²	1551
1.4.	d ¹ fis ¹ g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ² e ²	1367
1.5.	fis ¹ g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ² e ²	1369
1.6.	fis ¹ g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ² e ² fis ² g ²	1302, 1783 (V, 183)
2.1.	d ¹ e ¹ g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ²	1008
2.2.	g ¹ a ¹ h ¹ c ²	1862 (V, 262)
2.3.	g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ²	987, 988, 1275
2.4.	g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ² e ²	128, 360, 382, 449, 601, 1330
2.5.	g ¹ a ¹ h ¹ c ² d ² e ² fis ² g ²	1427
3.1.	g ¹ a ¹ b ¹ c ²	1829 (V, 229)
3.2.	g ¹ a ¹ b ¹ c ² d ²	466, 696
4.1.	e ¹ f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ²	792
4.2.	f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ²	805
4.3.	f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ² des ²	2051 (VI)
5.1.	f ¹ g ¹ a ¹ b ¹ c ²	448, 614, 615, 777, 2059 (VI)
5.2.	f ¹ g ¹ a ¹ b ¹ c ² d ²	519, 845, 1403
6.1.	f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ²	470
6.2.	f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ² des ²	1550
7.	es ¹ f ¹ g ¹ as ¹	1899 (V, 299)
8.1.	es ¹ f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ²	431, 1326, 1385, 1451, 1748 (V, 151)
8.2.	es ¹ f ¹ g ¹ as ¹ b ¹ c ² d ² es ²	1354

Svi tonски nizovi transponirani su na isti završni ton napjeva (g¹). Masnim slovima označen je težišni ton, odnosno uporišni tonovi kad u napjevu ne postoji samo jedan ton s karakteristikom tonalnog težišta. U tonском nizu dvoglasno zapisanog napjeva (4.3) crta iznad slova označava tonove gornjeg glasa, a ispod njih tonove donjeg glasa. Pojedini tipovi tonских nizova određeni su prema mjestu završnog tona napjeva (g¹) u odnosu na težišni ton, te rasporedu cijelih stepena i polustepena u temeljnom tetrakordu, koji počinje težišnim, ili nižim uporišnim tonom. U prva četiri tipa završni ton (g¹) ujedno je i težišni ton tonског niza, dok je u ostalima udaljen od težišnog za veliku sekundu (5-7. tip) i veliku tercu (8. tip). Razlika između 1. i 2. tipa tonских nizova, s obzirom na to da imaju izjednačene završne i težišne tonove, te isti raspored polustepena u temeljnom tetrakordu, jest prisustvo i funkcija koju ima ton fis¹ ili fis². U prvom tipu on je u funkciji vodice k težišnom (temeljnom) tonu, pa stoga čitava grupa ima tonalne značajke dura. U drugoj grupi fis² se javlja samo u jednom nizu (2.5), no u njemu nema funkciju vodice.

Najveći broj napjeva (15) Kuhač je zapisao u Karlovcu. Iz te građe, kojom je predstavljen folklornoglazbeni repertoar nižeg i srednjeg građanskog staleža, kao veća cjelina izdvaja se osam napitnica. Zanimljivo je da od 20 napjeva "ljubavnih popievki", koje su najbrojnija skupina i u *Zbirci* i u građi iz Karlovačkog Pokuplja, samo tri potječu iz Karlovca. Ostalih sedamnaest napjeva zapisano je u seoskim lokalitetima, pa tako ta skupina poglavito predstavlja "pučku" glazbu Karlovačkog Pokuplja, a ne "varošku" kako bi se moglo očekivati s obzirom na Kuhačevu sklonost prema "varoškim popievkama".

Ipak, Kuhačeve opaske i uz samo tri "varoške" ljubavne pjesme dragocijene su i zanimljive, jer govore o njihovom postanku, prihvaćanju i promjenama. Tako, primjerice, uz pjesmu "*Karlovac je liepa varoš*" (br. 501) kaže da je to "jedna od najnovijih, koja još nije prošla svih fazâ svojega očišćavanja i usavršavanja". Podrobno opisujući kako je nastala, Kuhač spominje da su tu pjesmu već prihvatili "naši glasbenici: tanburaši", koji "zamieniše Karlovac sa Vukovarom, Osiekom, Novim Sadom", te "prekrojiše melodiju znatno i dopuniše tekst". Ti novi stihovi: "*Udarajte tanburaši (jedan, dva) udarajte razstanak (jedan, dva), svemu svietu na veselje, a dragoj na žalost!*", za koje kaže da ih narod tada još nije prihvatio, neizostavni su u današnjim varijantama ove pjesme (npr. "Samobor je lepi varoš").

Uz napjev i danas poznate i proširene pjesme "*O, jesenske duge noći*" (br. 601), Kuhač upućuje na njezin izvor u njemačkoj pjesmi "*Es ritten drei Reiter*", te napominje da se ona rado pjeva "po Hrvatskoj, Slavoniji, osobito pako po Dalmaciji". Čudi se kako se baš taj, po njemačkom uzoru skladan napjev mogao tako dugo zadržati u narodu, te uzrok tomu bez detaljnijeg obrazloženja pronalazi u "slovenskom kroju" te "tobož njemačke melodije".

Napjevi iz Karlovca izgrađeni su na razvijenijim, opsegom većim dijatonskim nizovima - pet ih je u duru (1. tip tonskih nizova u priloženoj tabeli), a u ostalih deset prisutni su dijatonski nizovi od šest, sedam ili osam tonova, s tonskim odnosima koji tendiraju durskom načinu (2. i 8. tip tonskih nizova; njihovi temeljni tetrakordi imaju isti raspored cijelih stepena i polustepena kao i temeljni tetrakord durskog tonskog roda).

Od građe zapisane u drugim mjestima Karlovačkog Pokuplja, u durskom tonskom načinu sazdana su samo još dva napjeva - prvi (br. 1783 u V. knjizi br. 183) preuzet je iz zbirke *Gimnastičke igre* I. Tomašića, a drugi je "ishitrena" krajišnička davorija (br. 1551) u prvom glazbenom retku vrlo slična s početkom ilirske budnice "*Još Hrvacka ni propala*". Nijedan napjev koji je zapisan u selima Karlovačkog Pokuplja ne razvija se u durskoj ljestvici. Samo četiri seoske "ljubavne popievke iz novije dobe" (br. 128, 360, 382 i 431) kreću se u opsegu većim, heksakordalnim dijatonskim nizovima 2. i 8. tipa, a sve ostale napjeve karakteriziraju dijatonski nizovi ili manjih opsega, ili s potpuno drugačijim rasporedom cijelih stepena i polustepena (2-7. tip).

Između trinaest napjeva koje je Kuhač zapisao u Dugoj Resi, u njegovo vrijeme još izrazito seoskoj sredini, posebno se izdvaja pjesma koja se izvodi uz obred darivanja mladenke, te napjevi u ophodima zimskog i proljetnog ciklusa običaja. Njihova zabilježba u *Zbirci* višestruko je značajna i vrijedna. To su primjeri najstarijeg poznatog sloja folklorne glazbene tradicije Karlovačkog Pokuplja, a njihove varijante su zabilježene i u 20. stoljeću.

Pjesma koja se izvodi prigodom darivanja mladenke (br. 1275) razvija se na tonovima dijatonskog pentakorda (tip 2.3), a božićna koleda (br. 1829, V, br. 229), te ophodna jurjevska (br. 1862, V, br. 262) i ivanjska pjesma (br. 1899, V, br. 299) sazdate su na različitim tipovima dijatonskih tetrakorda (tipovi 3.1, 2.2. i 7.1). Svaki zapis napjeva popraćen je kraćim opisom običaja prigodom kojeg se izvodi. Redaju se podaci o izvođačima: o "gucu" (sviraču violine) koji "prosi dara gudec i pjevajuć" (Kuhač, 1878-1881, IV, 64), o pastirima "jurjašima" i o djevojkama

"ladalicama" (Kuhač, 1941, 472 i 475). Uz njih i podaci o glazbalima, npr. o "trubenti" od kore oguljene s "kostanjeva kolca" kojom "jurjaši" najavljuju svoj dolazak (Isto, 472). Osim što objašnjava riječi obrednih pjesama (npr. "Pjevajući 'Mi juraj nosimo' ne razumijevaju oni sveca Jurja, nego brezovu granu što je sa sobom nose; zato i jest akuzativ jednak nominativu"; Isto), Kuhač upozorava i na dijalektalne osobitosti (pomiješanu ikavštinu i ekavštinu u "inačici" ivanjske pjesme; Isto, 475), te na način izvođenja heterosilabičkih stihova jurjevske pjesme ("Gdje u tekstu ima više slogova u jednom stihu nego u prvim stihovima, tamo upleću pjevači u melodiju toliko nota koliko to tekst zahtijeva. Tako primjerice u drugom i u posljednjem taktu melodije pjevaju četiri četvrtinke umjesto po jednu četvrtinku i osminku"; Isto, 472). U svojim komentarima Kuhač upućuje i na drugu literaturu o običajima.

Sve to govori o Kuhačevom izvrsnom zapažanju, te vrlo pažljivom i temeljitom opremanju notnih zapisa s relevantnim podacima, neophodnim za razumijevanje obrednih napjeva. Kako kasnija istraživanja u Karlovačkom Pokuplju nisu registrirala napjeve uz neke druge obrede, ovaj se dio Kuhačeve građe može smatrati cjelovitim i vrijednim povijesnim izvorom, nezaobilaznim u proučavanjima tih vrsta tradicijske folklorne glazbe.

Ipak, potrebno je upozoriti da *Zbirka* ne prezentira sve vrste starije folklorno-glazbene tradicije Karlovačkog Pokuplja. U njoj, primjerice, nema ni jednog zapisa "samice" ili "rozgalice", upravo za to područje karakterističnih starijih oblika vokalne folklorne glazbe. Razloge zbog kojih ih Kuhač nije uvrstio u svoju *Zbirku* treba tražiti u poteškoćama njihova zapisivanja. Naime, s melizmatički razvedenim uvodom na slogu "oj", za kojim se u slobodnom ritmu izvodi deseterački dvostih, te s melodijskom linijom napjeva u kojoj su nerijetka odstupanja od temperiranog tonskog sustava, "samice" su "tvrd orah" i za današnjeg melografa, kojemu je na raspolaganju moderna magnetofonska tehnika.

Osim u pogledu "samica" ili "rozgalica", Kuhačeva građa iz Karlovačkog Pokuplja nepotpuna je i u pogledu napjeva koji se izvode uz ples. U njoj su izostali i zapisi instrumentalne glazbe. Od te građe u *Zbirci* je zabilježen jedino karlovački napjev uz mimičko kolo "Paun" (br. 1008). Razlog slabe zastupljenosti tih vrsta napjeva leži možda u manje razvijenoj, odnosno slabije očuvanoj tradiciji igranja kola u tom području, jer - kako je primijetio i Kuhač - u 19. stoljeću u mnogim se krajevima kajkavske Hrvatske "za kolo skoro i ne zna". Potisnuo ga je "hrvatski tanac" - glavni ples u Hrvata kajkavaca, koji se pleše "mal ne kao madjarski csárdás" uz pratnju "seljačkog trogudja" (dvije violine i bajs), (1878-1881, III, 344, 347; 1892, 123). Premda se ne može pouzdano ustvrditi da li se "hrvatski tanac" izvodio u Karlovačkom Pokuplju i u vrijeme Kuhačeva istraživanja, to je ipak vrlo vjerojatno, jer je već tada ustanovljena njegova prevlast u plesnom repertoaru kajkavskih Hrvata. Osim toga, tijekom vlastitog istraživanja zabilježila sam "hrvatski tanac" (katkad pod nazivom "hrvacka", a još češće kao "drmeš") u izvođenju spomenutog instrumentalnog sastava ("guci") kao primjer danas najstarije glazbeno-plesne tradicije Karlovačkog Pokuplja.

Govoreći o nepotpunosti Kuhačeve građe, uz upozorenje o nezastupljenosti pojedinih vrsta folklorne glazbe, potrebno je obratiti pažnju i na nepotpunost Kuhačeva notnog zapisa i zaustaviti se na problemima koje kao takav stvara. Osim dvoglasnog napjeva iz Ribnika, koji je zapisao A. Buršić 1905. godine, a Kuhač ga uvrstio u šestu knjigu (br. 2051, VI knj.), sva ostala građa prezentirana je jednoglasnim notnim zapisima, pa stoga ne govori ništa o vrstama dvoglasja u Karlovačkom Pokuplju sredinom 19. stoljeća. Danas se napjevi izgrađeni na tonskim nizovima 5. tipa redovito izvode dvoglasno s karakterističnim završetkom u suzvuku čiste kvinte, te pripadaju tzv. "pjevanju na bas". Napjevima 8. tipa danas je svojstveno terčno dvoglasje i završetak u velikoj terci ("terčni dur"). Pitanje je

izvodili i u Kuhačevo vrijeme. U traženju odgovora pomaže nam ostala građa *Zbirke*, u kojoj se ipak našlo 45 dvoglasnih zapisa, te izvori s kraja 19. stoljeća.

Dijatonsko dvoglasje s kvintnim završetkom relativno je noviji oblik narodnog pjevanja, koji se u drugoj polovici 19. stoljeća tek počeo oblikovati u Slavoniji (usp. Širola, 1942, 101; Žganec, 1951, 7). Ovaj osobiti i danas po cijeloj Hrvatskoj proširen stil postupno je nastao uvođenjem suzvuka čiste kvinte u napjeve starijeg dvoglasnog tipa, u kojima su oba glasa završavala na zajedničkom tonu drugog stupnja tonskog niza. Zapisi folklorne glazbe s kraja 19. stoljeća, objavljeni u zbirci L. Kube te u petoj knjizi Kuhačeve *Zbirke*, pokazuju da su oba spomenuta tipa dvoglasja (i stariji i noviji) još uvijek podjednako zastupljena u folklornoj glazbi Slavonije (Kuba, 1892, br. 5, 8, 16, 21; Kuhač, 1941, br. 1870, 1871, 1874, 1876, 1881). Kako istovremeni zapisi napjeva iz Like (Kuba, 1892, br. 3, 46, 52), te nešto kasniji zapis A. Buršića iz Karlovačkog Pokuplja (Kuhač, 1976, br. 2051), pokazuju da je pjevanje u tim regijama i dalje karakterizirao stariji tip dvoglasja (sa završetkom na zajedničkom tonu), možemo s dosta sigurnosti pretpostaviti da su mu pripadali i napjevi iz Karlovačkog Pokuplja koje je zapisao Kuhač sredinom 19. stoljeća.

Kubin zapis ternog dvoglasja iz Brinja (Isto, br. 23) samo izdaleka dozvoljava mogućnost njegova postojanja i u folklornoj glazbi Karlovačkog Pokuplja u 19. stoljeću.

Bez zabilježenih tonova drugog glasa, Kuhačevi zapisi u nekim slučajevima ne pružaju dovoljno elemenata za tonalnu analizu napjeva. Primjerice, iako je moguće da bi napjevi, koje sam analizirajući tonske odnose njihova vodećeg glasa uvrstila u tip 3.2. (s težišnim tonom g¹), u slučaju dvoglasnog zapisa bili svrstani zajedno s napjevima 5. tipa, jer bi njihovo tonalno težište možda bilo na tonu nezapisanog pratećeg glasa (f¹).

Osim što nemaju zabilježen glas pratnje, Kuhačevi zapisi ne pokazuju ni kolika su bila odstupanja pojedinih tonova od temperiranog tonskog sustava. A, da ih je nesumnjivo bilo i u napjevima koje je zapisivao u Karlovačkom Pokuplju, potvrđuju i danas prisutni ostaci većih odstupanja od temperiranih tonskih odnosa, posebno u starijim vokalnim glazbenim oblicima ovoga kraja. Premda je na njih više puta upozorio, te pojave ostale su u Kuhačevim zapisima neobilježene. Naime, standardna melografija 19. stoljeća koju je primjenjivao u zapisivanju narodnih napjeva, još nije imala posebnih znakova za njihovo bilježenje.

Zamjerke se mogu uputiti i Kuhačevom zapisivanju metroritamskih obrazaca napjeva. Premda je i u *Zbirci* i u drugim radovima često upozoravao da u zapisu treba poštivati i slijediti isključivo akcente pjevanog stiha, Kuhač je učinio najviše pogrešaka upravo u metričkoj podjeli napjeva. Ipak, različiti postupci u zapisivanju metroritamskih obrazaca pokazuju da je Kuhač doista pazio na jezičnu i glazbenu akcentuaciju napjeva. U zapisima je katkad ispravno upotrijebio za njegovo vrijeme neuobičajene oznake za mješovite mjere (npr. 2/4+3/4 u zapisima br. 967 i 1144). Ipak, skloniji je bio koristiti se jednostavnim mjerama, a metroritamske pojave koje se u njih ne uklapaju obilježiti na neki drugi način. Primjerice, produženo trajanje posljednjih slogova u melostihovima (br. 470), on radije označava koronom nego da mijenja oznaku za mjeru. Isto tako, naglašeni slog napjeva, koji zbog dosljednog primjenjivanja trodjelne mjere u njegovom zapisu dolazi na treću, dakle nenaglašenu (laku) dobu, ne ostaje u zapisu potpuno neoznačen - iznad note Kuhač dodaje uobičajenu oznaku za akcent (br. 519, 3. takt).

Početke napjeva Kuhač često pogrešno zapisuje predtaktom i time im oduzima naglasak. Primjerice, početak metroritamskog obrasca pjesme "Oj, Korano" (br. 615) on ovako zapisuje:

Istim načinom zapisao je još nekoliko napjeva iz Karlovačkog Pokuplja (npr. br. 845, 1008, 1354), te više njih iz drugih krajeva. Kuhač se nije slučajno odlučio za predtakt, niti ga je upotrijebio zato što bi bio neosjetljiv na akcente. Naprotiv, njime (predtaktom) želio je upozoriti da je naglašena i druga doba napjeva. U svom komentaru uz napjev iz Slavonije (br. 406) primjećuje, primjerice, da "tanburaši i pjevači naši za čudo naglašuju i prvu i drugu četvrtinu" (1878-1881, II, 5). Kako bi i u notnom zapisu označio naglasak druge dobe (redovito je to treći slog stiha), Kuhač je prebacuje na početak takta, ali pritom, ne htijući, zanemaruje naglasak stvarno početne dobe i prvog sloga u napjevu.

Danas naglaske prvih dviju doba rješavamo upotrebom oznaka za složene mjere, npr. 1/4+2/4, koje upućuju na specifičnu akcentualnu podstrukturu trodjelne mjere (3/4). Bilo bi zaista previše očekivati od Kuhača upotrebu takvih oznaka, tim više što se njima nisu služili ni mnogi njegovi kasniji nastavljači.

* * *

Kuhač je, kao i drugi melografi 19. stoljeća, primjerice, Stanko Vraz, zapazio više glazbenih osobitosti narodnog pjevanja, ali ih nije uvijek uspio primjereno zapisati (usp. Bezić, 1982, 46). Zato sam i upozorila na propuste i pogreške njegova melografiranja, čime sam ujedno željela pokazati kako se pažljivijim pristupom i analizom mnogi od njih mogu tipizirati i objasniti, a Kuhačev "pogrešan" zapis učiniti kvalitetnijim i upotrebljivijim za današnja komparativna proučavanja. Kuhačeva građa iz Karlovačkog Pokuplja to i zaslužuje jer je zanimljiv, vrijedan i bogat povijesni izvor.

Kuhač i njegova *Zbirka* dobro podnose objektivne kritičke prosudbe, ali ne zvređuju kritiziranje i pokušaje minoriziranja.

LITERATURA

Andreis, Josip

1974 "Kuhač, Franjo Ksaver", *Muzička enciklopedija*, sv. 2, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, str. 395, 396.

1974 *Povijest glazbe*, 4, Liber - Mladost, Zagreb.

Andreis, Cvetko, Đurić-Klajn

1962 *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji*, Školska knjiga, Zagreb.

Beranič, Davorin

1910 "Vrazovi zapisi narodnih melodij", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 7, Maribor, 232-270.

Bezić, Jerko

1977 "Dalmatinska folklorna gradska pjesma kao predmet etnomuzikološkog istraživanja", *Narodna umjetnost*, 14, Zagreb, str. 23-54.

- 1979 "Spontani i organizirani glazbeni život na selu u Hrvatskoj", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 75. godišnjice rođenja Pavla Markovca*, JAZU, Zagreb, str. 89-97.
- 1979 "Zapisivanje nejednakih jedinica mjere uz primjere vokalne folklorne glazbe iz SR Hrvatske", *Zbornik 24. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije - Piran 1977*, Ljubljana, str. 314-319.
- 1982 "Prilog vrednovanju Vrazova melografskog rada", *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije: Zbornik posvetovanja slovenskih in hrvaških etnologov ob 130-letnici smrti Stanka Vraza, Ormož, 1981*, Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, Ljubljana, 37-47.
- Brlić, I. A.
1888 *Uspomene na stari Brod: Zabilježio oko god. 1838. I. A. Brlić*, izdao Ig. Brlić, tisak biskupijske tiskare, Đakovo.
- Djurić-Klajn, Stana
1978 "Franjo Kuhač i njegova saradnja sa muzičarima u Srbiji", *Arti Musices*, 9, Zagreb, br. 1-2, str. 151-161.
- Dobronić, Antun
1934 "Franjo Ks. Kuhač prema sadanjim našim muzičko-nacionalnim natojanjima: Povodom stote godišnjice rođenja", *Narodne novine*, Zagreb, br. 276, str. 3, 4.
1936 "Franjo Ž. Kuhač: Povodom 25. godišnjice smrti", *Nova Evropa*, 12, str. 398-403.
1951 "Povodom jedne 60. godišnjice", *Muzička revija*, 2, Zagreb, br. 1, str. 20-26.
- Doliner, Gorana
1982 "Glazbeni folklor u djelima Ivana Zajca", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, JAZU - Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu (dalje: MZMA), Zagreb, str. 147-186.
1984 "Rukopisna Zbirka crkvenih napjeva Franje Kuhača", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911) - Zagreb, 1984*, ur. J. Bezić, JAZU-MZMA, Zagreb, str. 233-263.
- Ficović, Ivo
1988 "Sređena Kuhačeva ostavština: Definitivno sređivanje osobnog arhivskog fonda Franje Ks. Kuhača koji se čuva u Arhivu Hrvatske u Zagrebu", *Arti musices*, 19, Zagreb, 1, str. 109-112.
- Franković, Dubravka
1975 "Korespondencija Kuhač - Gerbič", *Arti Musices*, 6, Zagreb, str. 99-114.
1982 "Prema poznavanju odnosa Zajc - Kuhač: Ličnosti i zbivanja njihova vremena", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, JAZU - MZMA, Zagreb, str. 219-258.
1984 "Socijalni status i profesionalne relacije Franje Ksavera Kuhača", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911) - Zagreb, 1984*, ur. J. Bezić, JAZU-MZMA, Zagreb, str. 33-76.
- Glonar, Joža
1923 "Predgovor", *Slovenske narodne pesmi*, ur. K. Štrekelj, sv. 4, Ljubljana, 1908-1923, str. 1*-66*.
- Janaček-Buljan, Marija
1978 "Franjo Kuhač i Hrvatski glazbeni zavod", *Arti Musices*, 9, Zagreb, br. 1-2, str. 71-80.
1980 "Korespondencija Kuhač - Dobronić", *Arti Musices*, 11, Zagreb, br. 1, str. 37-45.
1982 "Korespondencija Zajc - Kuhač", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Ivana Zajca (1832-1914)*, JAZU - MZMA, Zagreb, str. 259-278.
- Kassowitz-Cvijić, Antonija
1924 *Franjo Ž. Kuhač. Stari Osijek i Zagreb*, Matica Hrvatska, Zagreb.

- Katalinić, Vjera - Wagner, Aleksandra
1985 "Akustička problematika u radovima F. Ks. Kuhača i I. B. Zocha", *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, 4, ur. D. Čalić i Đ. Berber, Jugoslavenska akademija, znanosti i umjetnosti, Osijek, str. 13-33.
- Kos, Koraljka
1965 "Hrvatska umjetnička popijevka od Lisinskog do Berse", *Rad JAZU*, 337, Zagreb, str. 335-392.
1978 "Razdoblje Vjekoslava Klaića 1890-1920", *Arti Musices*, 9, Zagreb, br. 1-2, str. 81-106.
- Kuba, Ludvík
1892 *Slovanstvo ve svých zpěvech: Písne charvatské*, IX, nakladem vlastním, Praha.
- Kuhač, Franjo Ksaver
1869 "Narodna glasba Jugoslavena", *Vienac*, 1, Zagreb, br. 24-26, 28-32, str. 430-431, 444-448, 461-463, 493-495, 508-509, 523-525, 539-542, 555-558.
1873 "Sachliche Einleitung zu der Sammlung südslavischer Volkslieder", *Agramer Zeitung*, 48, Zagreb, No. 194-202. (prema: Širola, *Pregled...*, 1922, str. 114).
1878 "Među ugarskimi Hrvati. Putopisna crta", *Vienac*, 10, Zagreb, br. 40-47, str. 643-646, 657-659, 674-676, 678, 691-692, 694, 703-706, 722-724, 738-741, 751-755.
1878-1881 *Južno-slovjenske narodne popievke (Chansons nationales des Slaves du Sud): Većim ih dielom po narodu sâm sakupio, ukajdio, glasovirsku pratnju udesio, te izvorni im tekst pridodao Fr. Š. Kuhač*, I-IV, vlastita naklada, Zagreb.
1885 *Pjevanka: Sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim uvodom za pučke škole i zabavišta*, Hrvatski pedagogijsko-književni sbor, Zagreb.
1892 "Zadaća melografa", *Vienac*, 24, Zagreb, br. 5-9, str. 75-78, 90-92, 107-108, 122-124, 139-143.
1892a "Vriednost pučkih popievaka", *Vienac*, 24, Zagreb, br. 11-15, 17-19, str. 170-172, 186-188, 201-203, 215-218, 232-233, 264-265, 281-286, 297-300.
1892b *Vuk i Vukovci, njihov rad i njihovo nastojanje*, rkp. u Arhivu Hrvatske, Zagreb (cit. prema Perić-Polonijo, 1984, 142).
1893 *Ilirski glazbenici: Prilozi za poviest Hrvatskog preporoda*, Matica Hrvatska, Zagreb.
1898 *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti. Poslanica umjetničkim secesionistima i književnim dekadentima*, vlastita naklada, Zagreb.
1899 "Komentar k staroj rukopisnoj zbirci hrvatskih pučkih i varoških popievaka", *Vienac*, 31, Zagreb, br. 31, 32, str. 501-503, 518-520.
1899a "Još koju o staroj Šlezinger-Brlićevoj zbirci popievaka", *Vienac*, Zagreb, br. 36, str. 581-584.
1904 "Moj rad: Popis literarnih i glazbenih radnja od god. 1852-1904: Uz uvod", *Prosvjeta*, Zagreb, br. 19-22, poseban otisak.
1906 "Žetlačke popievke plavih Hrvata iz Hrvatskog zagorja", *Hrvatsko kolo*, 2, Zagreb, str. 375-384.
1909 "Osobine narodne glasbe naročito hrvatske", *Rad JAZU*, Zagreb, knj. 160, 174 i 176, poseban otisak.
1941 *Južno-slovjenske narodne popievke*, V, ur. B. Širola i V. Dukat, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
1976 *Južno-slovjenske narodne popievke*, VI, ur. V. Žganec, rkp. Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za filologiju, 74/1, I-II, 1978; drugi primjerak u Zavodu za istraživanje folklora, rkp. 5N i 6N; originalna Kuhačeva građa u Arhivu Hrvatske, fasc. VII, LIV/IV i LVI, Zagreb.
- Leksikon jugoslavenske muzike*
1984 "Einomuzikologija: Slovenija", Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", sv. 1, Zagreb, str. 231.
- Majer-Bobetko, Sanja
1979 *Estetika glazbe u Hrvatskoj u 19. stoljeću*, JAZU, Zagreb.

Marosević, Grozdana

- 1984 "Kuhačev etnomuzikološki rad u svjetlu zbirke 'Južno-slovenske narodne popievke'", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911) - Zagreb, 1984*, ur. J. Bezić, JAZU-MZMA, Zagreb, str. 77-110.
1986 "Zapisi folklorne glazbe s područja Karlovačkog Pokuplja", *Etnološka tribina*, 16, 9, Zagreb, str. 137-148.

Muzička enciklopedija

- 1977 "Slovenska muzika: Rad na prikupljanju, proučavanju i objavljivanju folklorne građe", *Jugoslavenski leksikografski zavod*, 2. izd, sv. 3, Zagreb, str. 381.

Novak, Viktor

- 1935 "Franjo, Ž. Kuhač i njegova Via Crucis oko izdavanja zbornika 'Južno-slovenske popjevke', *Zvuk*, 3, Beograd, br. 8-9, str. 292-307.

Papandopulo, Boris

- 1935 "Franjo Š. Kuhač kao ideolog naših muzičko-kulturnih nastojanja: U spomen stote godišnjice njegovog rođenja", *Ćirilometodski vjesnik*, 3, br. 5-9, str. 51-54, 72-74, 94-97.

Perić-Polonijo, Tanja

- 1984 "Kuhačeva metoda zapisivanja i objavljivanja pjesama u zbirci 'Južno-slovenske narodne popievke'", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911) - Zagreb, 1984*, ur. J. Bezić, JAZU-MZMA, Zagreb, str. 111-155.
1985 "O tekstovima pjesama u zbirci 'Južno-slovenske narodne popievke' Franje Š. Kuhača", *Anali Zavoda za znanstveni rad*, 4, ur. D. Čalić i Đ. Berber, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Osijek, 1985, str. 35-82.

Rakijaš, Branko

- 1974 *Franjo Ks. Kuhač. Život i rad*, Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb.

Slovenske ljudske pesmi, 1

- 1970 Pripovedne pesmi, ur. Z. Kumer, M. Matičetov, B. Merhar i V. Vodušek, Matica slovenska, Ljubljana.

Sremac, Stjepan

- 1984 "Franjo Š. Kuhač zapisivač narodnih plesova", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911) - Zagreb, 1984*, ur. J. Bezić, JAZU-MZMA, Zagreb, str. 201-216.

Širola, Božidar

- 1922 *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Rirop, Zagreb.
1935 "Franjo Ž. Kuhač", *Zvuk*, 3, Beograd, br. 1-2, str. 9-17, 45-54.
1942 *Hrvatska narodna glazba: Pregled hrvatske muzikologije*, 2. izdanje, Matica Hrvatska, Zagreb.

Škunca, Mirjana

- 1969 "Franjo Kuhač kao muzički historičar", *Rad JAZU*, 351, Zagreb, str. 87-324.

Štrekelj, Karol

- 1895-1923 *Slovenske narodne pesmi*, ur. Karol Štrekelj, zv. 1-4, Slovenska matica, Ljubljana.

Terseglav, Marko

- 1982 "Stanko Vraz in slovensko romantično gibanje za ljudsko pesem", *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije: Zbornik posvetovanja slovenskih in hrvaških etnologov ob 130-letnici smrti Stanka Vraza, Ormož, 1981*, Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, Ljubljana, str. 25-36.

Valašek-Hadžihusejnović, Miroslava

- 1984 "Melografi iz sjeverne Hrvatske Kuhačevi suradnici", *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911) - Zagreb, 1984*, ur. J. Bezić, JAZU-MZMA, Zagreb, str. 265-282.

Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice

1984 rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911), Zagreb, 20-21. studenoga 1984, ur. Jerko Bezić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za muzičku umjetnost - Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, Zagreb /21 rad, 522 str./.

Žganc, Vinko

1950 "Kuhačeva literarno-muzička ostavština", *Muzička revija*, 1, Zagreb, br. 2-3, str. 135-148.

1951 "Osnovni stilovi hrvatskih narodnih pjesama", u: *Hrvatske narodne pjesme i plesovi*, 1, ur. V. Žganc i N. Sremec, Seljačka sloga, Zagreb, 5-9.

1962 "Kuhačev život, rad i značenje za našu muzičku kulturu", *Zvuk*, Beograd, br. 54, str. 435-446.

Županović, Lovro

1980 *Stoljećica hrvatske glazbe*, Školska knjiga, Zagreb.

Izbor napjeva iz Karlovačkog

Pokuplja objavljenih u Kuhačevoj Zbirci

R.br.napjeva	Knjiga	Stranica
360	I	290
470	II	55
501	II	78
519	II	94
601	II	155
615	II	168
696	II	231
845	III	48
1008	III	200-201
1275	IV	64
1323	IV	107-108
1326	IV	109-110
1427	IV	204
151 (1748)	V	157-158
229 (1829)	V	241
262 (1862)	V	280-281
299 (1899)	V	321-322
2051	VI	(rukopis)

360. Takovu si ljubiu biraj.

Andante moderato ♩ = 72.

Iz Ledvenjaka u Hrvatskoj.

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a melody in the treble clef, and the piano accompaniment is in the grand staff (treble and bass clefs). The lyrics are written below the vocal line. The score is marked with a dynamic of *mf* (mezzo-forte).

Kakva to ptica,	Ženi se ženi,	Biraj si ljubiu
Ka mi liepo spjeva,	O moj mili dragi,	Tanku ter visoku,
Da se ženil budem ja?	Se mi ne buš dugo živ.	Kakva sam ti bila ja.
Sitnoga hoda,	Rumenoga lišca,	
Poštenoga roda,	Kano kantašica,	
Kakva sam ti bila ja.	Kakva sam ti bila ja.	

(Iz moje sbirke tekstova.)

Inačica.

Iz Dugerese u Hrvatskoj.

Kakva to tica,	Biraj si ljubiu,	Belega lica
Ka mi lipo spiva,	Tanku ter visoku,	Kakti kantoršica,
Da se budem ženil ja?	Kakva sam ti bila ja!	Kakva sam ti bila ja.
„Ženi se, ženi,	Drobnoga hoda,	Pod gradom raste
Ah, moj mili dragi,	Gospodskoga roda,	Svakojaka trava
Se mi ne buš dugo živ!	Kakva sam ti bila ja.	I pisana detelja.
Tudaj se šeće	Perjice sbira,	
Ančica divojka,	Vanjkušnice šiva,	
Koja moja ljubiu bu.	Za svojega dragoga. *)	

(Iz moje sbirke tekstova.)

*) Ako se može tvrditi, da pjesma pod brojem 14, koja je s ovimi slična, liep metar imade, to je metar ovih dvijuh upravo uzoran. Rastući stihovi sa 5, 6 i 7 slovaka pomažu nutarnji nemir pjevačice osobito liepo izraziti. Nu upravo je divno vidjeti, kako si je narod glasbeni ritam za takav metar udesio.

470. Dragoj ružu nosi.

Iz Dugereše u Hrvatskoj.

Larghetto ♩ = 60.

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a piano (*pf*) dynamic and features lyrics: "Li - pa mo - ja go - ra ze - le - na, po koj te - će vo - da le - dve - na." The piano accompaniment also begins with a piano (*pf*) dynamic and provides a rhythmic and harmonic foundation for the song.

Lipa moja gorice zelena,
Po koj teče voda ledvena.
Rad bi se je junak napiti,
Al' ne more leda probiti.

Pod ledom je trava zelena
I u travi roža rumena,
Trgal ju je Janko od zemlje,
Nosil ju je dragoj od želje.

(Iz moje sbirke tekstova.)

I n a č i c a .

Liepa moja gorice zelena
U tebi je vodica studena.
Rado bi se junak ponapiti,
Al' ne more leda da probije.
Pod ledom je travica zelena,

U travici ružica rumena.
Ja se sagnuh dolje do zemljice,
Pa odtrgoh ružu od zemljice,
Pa je šaljem dragom od željice.

(Iz Deželiceve pjesmarice.)

501. Karlovac je liepa varoš.

Iz Karlovca u Hrvatskoj.

Andante agitato ♩ = 84.

p Kar - lo - vac je lie - pa va - roš (*mf* jedan dva), što kraj Ko - ra - ne le - ži

p *mf* *p*

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is in a treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 2/4 time signature. The piano accompaniment is in a grand staff (treble and bass clefs). Dynamics include piano (*p*) and mezzo-forte (*mf*).

mf (je - dan dva), u njem je - su lie - pe die - ve, ma je - su lie - pe die - ve, al

mf

The second system continues the vocal and piano parts. The vocal line includes the lyrics "(je - dan dva), u njem je - su lie - pe die - ve, ma je - su lie - pe die - ve, al". The piano accompaniment features a consistent rhythmic pattern with dynamic markings of mezzo-forte (*mf*).

Pripjev.

sve su ne - vier - ne. Ah, me - ni je tež - ko od dra - ge o - ti - či, da ne - bi,

f *p* *f* *p* *f*

The chorus section begins with the heading "Pripjev." (Chorus). The vocal line starts with the lyrics "sve su ne - vier - ne. Ah, me - ni je tež - ko od dra - ge o - ti - či, da ne - bi,". The piano accompaniment is in a grand staff with dynamic markings of forte (*f*) and piano (*p*).

da ne - bi sla - va me zo - ve. Ži - vi - le pre - mi - le na - še Slo - vien - ke!

rall. *f* *rall.*

The second system of the chorus continues the vocal and piano parts. The vocal line includes the lyrics "da ne - bi sla - va me zo - ve. Ži - vi - le pre - mi - le na - še Slo - vien - ke!". The piano accompaniment features dynamic markings of forte (*f*) and a *rall.* (rallentando) marking.

519. Velika rosa.

Iz Dugereše.

Larghissimo ♩ = 44.

The musical score is written for voice and piano. The voice part is in the treble clef, and the piano accompaniment is in the grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Larghissimo' with a quarter note equal to 44 beats. The lyrics are written below the voice line. The piano accompaniment features a steady eighth-note bass line and chords in the right hand.

Pala je rosa
Konjcu do nosa,
Pri kući majka
Na vodi šajka,
Šajka široka,
Voda gliboka,
U šajki sestra,

U sestre vesla.
Podaj mi sestro,
Podaj mi veslo,
Da se ja vozim
Dalje od broda
Bliže dragoga.
Pala je rosa

Konjcu do nosa,
„Aj sestro moja,
Napoj mi konja!“
„Ne mrem ja bosa,
Palo je inje*)
Konjcu do grive.

(Iz moje sbirke tekstova.)

Inačica.

Devojka moja!
Napoj mi konja, —
Ne mogu bosa.
Pala je rosa,

Konju do samara,
Meni do djevdjana;
Konju do nosa,
Meni do pasa.

(Iz Vukove sbirke.)

*) Inje, mraz.

601. Čekat ću ga.

Iz Karlovca.

Allegretto ♩ = 63.

O je-sen-ske du-ge no-ći, (ku!); o je-sen-ske du-ge no-ći,
re-kal dra-gi, da će do-ći, ku-ku-ri-ku-ku, ku-ku-ri-ku-ku!

O jesenske duge noći (ku),
Rekal dragi, da će doći,
Pripjev: Kukurikuku kukurikuku.*
Ja l' mu doći ja l' ne doći (ku),
Čekat ću ga do pol noći.
Pripjev: Kukurikuku.
Zaspale su crne oči;
Došal dragi po polnoći;
Za vratima plakajući,

I na vrata trkajući,
I ovako uzdišući:
„Otvarami, dušo, vrata!“
„Da si došal, kad si rekal,
Sama bi se otvorila.“
I opet stane podvikivat:
„Reci, gdi je postelj moja?
„Da si došal, kad si rekal,
Tad bi ti i postelj našla.“

(Iz moje sbirke tekstova.)

*) U Zagrebu pjevaju tu popievku ovako:

Oj je-sen-ske du-ge no-ći, (ku); oj je-sen-ske du-ge no-ći,
re-kal dra-gi, da će do-ći ku-ku-ri-ku-ku!

**) U Samoboru pjevaju mjesto kukurikuku: kuku, ruža, ku.

615. Ista popievka.

Andante ♩ = 69.

Iz Mrežnice.

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has lyrics in two columns. The piano accompaniment features a steady bass line and chords in the right hand. Dynamics include piano (*p*) and mezzo-forte (*mf*).

Oj Korano, oj Korano!
Tiha vodo ladna! moja Kato!
Moja Kato, sunce moje zlato,
Moja Kato!

Oj Korano, oj Korano!
Tiha vodo ladna, moja Kato!
Privez mene tamo il onamo,
Moja Kato!

Oj Korano, oj Korano!
Tiha vodo ladna, moja Kato!
Tamo mi je selo omiljelo,
Moja Kato!

Oj Korano, oj Korano!
Tiha vodo hladna, moja Kato!
I u selu mladjašna djevojka,
Moja Kato!

(Iz moje šbirke tekstova.)

696. Ista pjesma.

Andante ♩ = 69. Iz Dugereše.

The musical score is written for voice and piano. It features a vocal line in the upper staff and a piano accompaniment in the lower staff. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Andante' with a quarter note equal to 69 beats per minute. The music is in a minor key. The vocal line begins with a mezzo-forte (mf) dynamic and includes a piano (p) dynamic at the end. The piano accompaniment is marked mezzo-forte (mf) throughout. The lyrics are written below the vocal line.

mf Zo - ra zo - ri, bie - li da - nak ho - će da sva - ne, ho - će da sva - ne. *p*

Zora zori, bieli danak hoće da svane,
Dragi moj sablju daje, kroz plač govori:
Projdi mi, projdi dragi, al' natrag dojadi.
Naći ćeš staru majku pod crnom zemljom,
A mene vjernu ljubicu za drugim dragim.

(Iz moje sbirke tekstova.)

845. Ista pjesma.

Larghetto ♩ = 56.

Iz Karlovačke okolice.

The musical score is written for voice and piano. It consists of two systems of music. The first system includes a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line begins with the lyrics "Dje-voj - ka je ru - že bra - la, pa je za - spa - la, dje-voj-". The piano accompaniment features a steady bass line and chords in the right hand. The second system continues the vocal line with the lyrics "ka je ru - že bra - la, pa je za - spa - la." and concludes with a double bar line. The tempo is marked as *Larghetto* with a quarter note equal to 56 beats per minute. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 6/4. Dynamics include a forte (*f*) marking.

Dje - voj - ka je ru - že bra - la, pa je za - spa - la, dje-voj-

ka je ru - že bra - la, pa je za - spa - la.

1008. Ista pjesma.

Allegretto ♩ = 92.

Iz hrv. Karlovca.

The musical score is written in 3/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). It consists of two systems of staves. The first system includes a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has lyrics: "Pa-un pa - se, tra-va ra - ste, pa - un moj! pa - un moj! pa - u-". The piano accompaniment features chords and a bass line. The second system continues the vocal line with lyrics: "na nam no-ge bo - le, pa - 'un moj! pa-un moj!". The piano accompaniment continues with similar harmonic support. Dynamics markings include *mf* and *p*.

Paun pase, trava raste
Paun moj, paun moj! *)
Pauna nam noge bole
Paun moj, paun moj!
Pauna nam oči bole,
Paun moj, paun moj!

Pauna nam zubi bole
Paun moj, paun moj!
Pauna nam kosti bole
Paun moj, paun moj!
Paun trepti, da poleti.
Paun moj, paun moj!

(Iz moje sbirke tekstova).

1275. Kad dovedu mladu.

Andante agitato ♩ = 84.

Iz Duge-Rese.

The musical score is written for voice and piano. The voice part is in the treble clef with a 3/4 time signature and a key signature of one sharp (F#). The piano accompaniment is in the bass clef with a 4/4 time signature and the same key signature. The tempo is marked 'Andante agitato' with a quarter note equal to 84 beats per minute. The dynamic is marked 'mf' (mezzo-forte). The lyrics are written below the voice line.

Kate moja mila,
Vesela mi bila,
Kot si onda bila,
Kad si venčac vila.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su tvoji čački,
I premile majke.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su tvoji bratci
I premile sestre.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su tvoji strici
I premile strine.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su tvoji tetci
I premile tete.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su tvoji vujci
I premile vujne.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su tvoji kumi
I premile kume.

Kate moja mila,
Sad je tebi znati,
Ko su ti susedi,
Premile susede.

Tete, vujne, strine,
Otvorajte škrinje,
Svi se približujte,
Katu mi darujte.

(Iz moje sbirke tekstova.)

Opazka. Kad mladoženja dovede djevojku, a to je obično pod večer, tad nastane gostba. Pošto već prodje dobar komad noći, a svatovi se okite vinom, tad stari svat uzme drven tanjir, pa zabode u nj nož. To je znak, da će sad početi darovanje mlade. Gudač tad mora otići k peći, ili ako je prilika, zadje i na peć, pa prosi dara gudeć i pjevajuć gornju pjesmu.

1323. Napitnica.

Andante moderato ♩ = 76.

Iz Karlovca.

f Što si ta-ko tu — — — žan, valj-da da si du — — — žan?
patetico
f

p grazioso Komu groš, komu dva, komu sto ta-li-ra; komu groš, komu dva, komu sto ta-li-ra.
p grazioso *f* *p*

Što si tako tužan,
Valjda da si dužan?
Komu groš, komu dva,
Komu sto talira?

Nemoj biti tužan,
Nisi zato sužanj.
Nije to sakrito
Ni kod kavalira.

Vince slabe jači,
Tužno srdce vrači.
Nuder ti, kano mi
Gazdi na veselje!

(Iz moje sbirke tekstova.)

1326. Napitnica.

Andante moderato ♩ = 72.

Iz Karlovca.

Jedan.

mf
Vi-no pi-ju Niem-ci, Ci-ga-ni i Pem-ci, ka-da se na-pi-ju,

Svi.

f
vu-ku se za la-si. Al mi ćemo pi-ti, dob-re vo-lje bi-ti,

do-klem budmo mog-li, sta-ja-ti na no-gu.

Jedan: Vino piju Niemci,
Cigani i Pemci,
Kada se napiju,
Vuku se za lasi.
Svi: Al' mi ćemo piti,

Dobre volje biti,
Doklen budmo mogli
Stajati na nogi.

Jedan: Hrvat pak spametno
Skupa i s Bugarom,

Kada se napiju
S brkmi podfrkuju.
Svi: Al mi ćemo piti i t. d.

(Iz moje sbirke tekstova.)

1427. Došiel je mladi junak.

Allegretto ♩ = 92.

Iz Karlovca.

p Nit' me vet-ri *cresc.* na - pu - ha - li, *dim.* ni - ti se - ci *p* na - ska - ka - li. *cresc.* *dim.*

Pripjev.

mf Hu - ma, hu - ma, dilj, dilj, dilj, dilj, du - ja. *mf*

Nit' me vetri napuhali,
Nit' su seci naskakali,
Pripjev. Huma, huma,
Dilj, dilj, dilj, dilj, duja !

Već je došal mladi junak,
Već je došal mladi junak,
Koje stepel s mojom dušom,
Kak ti medved starom kruškom.

(Iz moje sbirke tekstova.)

151 (1748) Ubijstvo

Iz Karlovca u Hrvatskoj

Larghetto ♩ = 60

151

mf

Pa - da ki - ša, u - bi mi - ša;

do-dem ja, u - bim dva; do - deš

f

ti, u - biš tri; do - de

on, u - bi c'je - li ba - ta - ljon.

Pada kiša, ubi miša;
Dodem ja, ubim dva;
Dodeš ti, ubiš tri;
Dode on, ubi cijeli bataljon.

Dode stari, pa ih hari;
Dode sluga, pa ih struga;
Dode dikla, pa ih piklja;
Dodu gosti, svim je mišje meso dosti.

Iz Kuhačeve zbirke tekstova.

229 (1829) Koleda na Božić

Iz Duge Rese u slunjskoj pukovnici (u Hrvatskoj)

229

Andante moderato ♩ = 88

Do-bro ju - tro, go - spo - dar,

Bog ti do - bre go - sti dal!

Dobro jutro, gospodar,
Bog ti dobre gosti dal!
Pred kućom ti zelen bor,
Za nj privezan vranac konj.
Na vrancu je sedalce,
Na sedalcu sinak tvoj.
Na sinku je svilan pas,
Od koga ti pošten glas,
I od Boga i od nas!
Ne drži nas, gospodar,
Bog ti dobru sreću dal,
Otpravi nas, Bog ti dal!

Iz Kuhačeve zbirke tekstova.

262 (1862) **Koleda na Đurdevo**

Iz okolice Karlovca

262 *Adagio* ♩ = 54

Pro - šal je, pro - šal
pi - sa - ni Va - zam. Do - šal je,
do - šal ze - le - ni Ju - raj.

Prošal je, prošal pisani Vazam.
Došal je, došal zeleni Juraj
Iz mora crljenoga, iz luga zelenoga,
Po suvem putu, debelom grudju,
Po ravnom putu, na vranom konju.
Zima mesta nima, velika radošća.
Mi juraj¹⁾ nosimo, ime Bože prosimo.
Ki nam Boži dade, sve pred sobom najde.
Sveti Juraj oružnik, svakom Božem pomoćnik.
Svetom Jurju maša, svakem grmu paša,
Pune grabe trave, kravice se hrane.
Dajte nam, dajte, naša stara majko!
Ni nam lazno stati, pred vašima vrati.
Dalko nam je iti, čizme su nam vutle,
Čizme su nam vutle, blata ima nutra.
Blato j' do kolena, voda do ramena.
Nemamo bodila, čim bi čizme krp'li.

Iz Kuhačeve zbirke tekstova.

299 (1899) Uz Ivanjski krijes

Iz Duge Rese kraj Karlovca u Hrvatskoj

To - te Bog daj do-bar ve - čer!

(Pripjev)

Daj nam, Bo - že, do-bro le - to; daj, Bo-že, daj!

Tote Bog daj dobar večer!

(Pripjev:) Daj nam, Bože, dobro leto; daj, Bože, daj!

Pred kućom vam postelica,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Na njoj leži mlad junače,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Mlad junače, lipi Mijo.

(Pripjev:) Daj nam itd.

(Umjesto „Mijo” pjeva se ime onoga gazde pred čijom se kućom pjeva)

Iz ruke mu roža cvala,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Lipa roža, lipa Mare.

(Pripjev:) Daj nam itd.

(Umjesto „Mare” pjeva se ime gazdarice iste kuće)

I med nima tam pominak,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Tam pominak, mladi sinak,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Ako li nam niš ne date,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Vi nam dajte sinka svoga.

(Pripjev:) Daj nam itd.

Mi ćemo ga dobro hranit

(Pripjev:) Daj nam itd.

Suvim sirom i pogačom,

(Pripjev:) Daj nam itd.

Da ga muve s stolca spu(h)ne

(Pripjev:) Daj nam itd.

I komari gori dignu.

(Pripjev:) Daj nam itd.

(Dobivši ladalice koji dar, zahvale se ovako pjevajući:)

Hvala, hvala na 'vem daru,

Koga ste nam darovali!

Daroval vas dragi Jezuš,

Dragi Jezuš i Marija

I presveta Katarina,

Koja rukom blagoslivla

Po svoj hiži, svoj družini.

Iz Kuhačeve zbirke tekstova..

RIBNIK kod Karlovca,
2051 (VI knjiga)

Zapisao: ANTE BURŠIĆ, 1905.g.

Andante

Sve pti_či_ ce_ le_po po_ju
po_ze_le_ nom_ bu_kov_ju_

Sve ptičice lepo poju
po zelenom bukovju.

Sve curice rano staju,
koje drago(j) imaju.

Snehe bi se rado stale,
al ih drago(j) ne pusti.